МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВІАШАГІКХЕТА!

СЕРДАЛО

Свет

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГІалгІай обкома, Нохч-ГІалгІай АССР Лаккхехьарча Советан Министрий Советан орган. Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУЬЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

ЕРА 17 ДЕКАБРЬ 1964 шу № 151 (4808). Мах 2 кап.

ЧІоагІа бехктешаме болх бе «Б» ихэча смена комсорга Тарасова Светлана бер. Грозненски химически комбината полимеризаци цехе лаборантка я иэ. Цо анализ ярга хьежжа лакха хул звахецача продукци дикал. Шийцарча болх хоьшта хьежжам а телаш дика белх бу Светланас. Цуьна хьоьвам хилийта бац цо ший балла тІа.

Сурта тІе: лаборантка Тарасова Светлана.

Е. Надеев сурт.

ЭЛЬДАРОВЕРА ЙИЪЛАГІА МЕХКДАЬТТА КІЕДЖ

Дениха дика хатор хиннед Эльдарова; кІиранденйиналь, 13 декабре, №46 йолчу скважиннана тохнамбеча хана низ бела кІедж техар мехкдаьтта. Белгалдоалаш да, Тереки дунъех хьалхагІа кІедж отташ хьа мел икачи мехкдаьттал дунхегІа це мехкдаьтта луш хилар. Белата арматурана юкъе къайла доалла мехкдаьтте турбашна тІолла резервуараш чу ухийт. Дениха совгІат да нерда шу хьатІаккхачаш шера плана хенал хьалха ихсачаш я иь, Эльдарово - Орлиннера мехкдаьтта тохнаш буруз деттараша Даьхенна деннир!

ЦІена, дайга мехкдаьтта 3732 метр кІоаргачера хьаух, лаьрхІача тайгара — фораминиферови тІоанашкарча горизонтий пачкагІара. Буруз техача хана скважина дунхха йоккхий ялоннаш тІаккхачаймр маьттан чекнаш нарперзаерашта. Цхьабакъда, опыт йолаш волча мастера Алексей Константинович Судакови цун помошника — къоначa инженера комсомольца Нура Башировеи бригада уж аша а иь котало ьынхер. Арматура кортилга тІелатта давлени йоних я. Пхийтта миллиметр йолча штуцерах скважино хьалтела мехкдаьтта — денненн бийсанен массехи біъ тонн.

Скважина йоанихьаш кареорзаеши дика бол бир буруз деттарий ин. Ледовски, Чантиева, Чурсина сменаша. Скважина йисттара оборудовани сихен дикен аІашагІзелла техника Владимир Ильича Яковлеа специальи бригадо. Ерригача процессана хьажъялца кулгалир нефторазведка воккхагІа волча инженера Виталий Евгеньевич Пестова, воккхагІа волча геолога Василий Сергеевич Асеева, «Грознефтехимразведка» яхача треста керттерча инженера Евгений Моисеевич Левина.

Укх шера хІинз диеалагІа техача мехкдаьтта низ болча кІеже шорьеэ Эльдарово-Орлина районера мехкдаьтта тела майдаш, нерда перспективаш хьаало Нохч-ГІалгІай чухь «Іаьржа дешуэ» дукхагІо деннара.

СЪЕЗДАГА КИЙЧЛУШ БА РОССЕ ПИСАТЕЛАШ

МОСКВА, 15 декабрь. (ТАСС-а корр.). 50 меттала хІана дувлац ьхьна арадувл Российски Федераце писателий книжкеш. ХІанэ шоай шолгагІча съездага кийчлуш ба уж. РСФСР писателий Союза къамий литературашта йолча комиссе пленум хилар селхан. Иэ хьаелташ къамаьл дир союза правлене председателa Л. С. Соболева. Пленума йолхаца дакъа лоац прозаикаша, поэташа, критикаша.

Творчества дешаш дувлаш, кастта хургІолча Российски Федераце писателий шолгагІча съезде бахийта делегаташ доржаш писателий съездани собранеши хул. хІана автономни республикашка, краешка, областашка. Съездани собранеши хиннай Карела, Коми АССР-е, Дагестане, Алтае, Астрахане, Ярославле, Горьке, Челябинске, кхыча кралинкен городашкен.

КЕНЕ ХАЛКЪАГЕИ ПРАВИТЕЛЬСТВАГЕИ ДАХЬИЙТА ДЕГ ТІАРА МОАРШАЛ

Советски Союза халкъашкара, СССР Лаккхехьарча Совета Президиумагара, Советски правительствагара Кене халкъаген правительстваген цІенача дег тІара моаршал луш а Кене республика дІакхайкаярца дуьззенна дика мел дар довш а парна довца болихкаш йола телеграмма дахьийтай А. И. Микояне А. Н. Косыгинен Кене Республика Президентага Джомо Кениатага. Кене Республика хьалхарча Президенталла харжарца даькъала вувц цар Джомо Кениата.

Дахьийтача моаршал тІа белгалдоаккх, африкански континентера колониализми неоколониализми дІаяихар духьа, машар бахьан долаш, дунен халкъашта юкъера кхоккам кІальдбар духьа, социальни прогресс бахьан долаш лоаттабеча къовсама юкъарча гІулакха юкъе Кено доалача дакъа Советски Союзе лаккха мах беш хилар.

(ТАСС).

СССР Министрий Совете

СССР Министрий Совето сацам баьй 3 январа кІиранденйнахьара ваккІа ди 1965 шера 2 январерча шоатте денга даниха.

Дукха за йоацаш хинначa КПСС обкома пленуме оийса критика йир Шаьла производственни управлене доакъарий база чІоагІа тохкарах, колхозашкарен совхозашкарен доакъарий база эсала хиларах.

Кхыча боахамашкарту" воагІа кийчдаьд хьайбашта доакъараш «Гудермесский» совхозе. Цу боахама специалисташ магийта могарордоацаш во хьежаб детта доакъан массе а тайпа доакъарашца ІалашІдара. Иэ бахьан долаш чІоагІа лохьенной хьайбай продуктивность. Масала, нагахьа санна 1963 шера хІара кхоабача Іаттагара 2050 килограмм шура лькхаяле, укх шера 1800 килограмми йоаккхо а тамаш йолаш да гІулакх, хІара кхоабача Іаттагара хьа ца йоакхаш юс 250 килограмм шура.

Доакьига хоза уйла а еш, дас санна йоакхе а еш ца хьажари уж доакъарашца дика Іалаш ца дари бахьан долаш да шура совхкарчул 5—10 процент кІезигьлаар.

Торо еций совхоза шортта доакъар кийчле? Я. Шера меттел, цхьан шеран ах шеран а тоъал доакъар Іалашдара мел эша торонаш йолаш яр «Автуринский» совхоз. Цхьабакъда, шура яккхара гІулах тесса лелалар бахьан долаш да велалургвелаш яц цун результаташ.

Планах пачхаьлхенна 10990 килограмм шура дІаяла езаш хиннача совхозо 10 декабре кхаччалца дІелнар яц 7177 килограмм мара, хІаьта хьан 65 процент мара кхоачаш а яьац. Цул совгІа, хІинача тІехьагІа а гІулакхаш товлург иа дий аьнна даха дог а дац. Фермашка балхаш мишта ду хьежац уккхаза. ХІара скотникен доярий шоашта хет-хеттача тайпара тел хьайбанта доакъараш. Хьалха латтача боахамашка санна хІара деннен бийсанен шура мел лу хьожаш деттац доахан. ТІахьожам ца хилар бахьан долаш эшалла йолаелар шура а. Нагахьа санна дІадахача итт дийнахь «Автуринский» совхозе 148 центнер шура лькхаяле тІеххьарча итт дийнахь хала 145 центнер мара лькхаяла, долче, итт дийнахь ца йоаккхаш йиса шура 300 килограмм я.

«Автуринский» совхоза хьайбай фермашкара болх тесса лелабу. Цу лакхе доаладьача хьокхамаша хьехьх шурий-товарни фермий йоакхо еш совхоза кулгалхой ца хилар.

ТІАХЬОЖАМ ЦА ХИЛЧА...

Кхыча боахамий-м ма доал из вІаштІехьа фермашкара болх тоабе, шура мел йоакхх хьожаш тІахьожам лоаттабе.

Тхо гІаддигар «Новогрозненский» совхозе вІаштІехьбаьккхача бакхо. Совхоза директора нов. Ермолаевеи керттерча зоотехника нов. Эльсаевеи массаза а лаьрхІаб, хІана а лоархІ хьайбай боахам юрта боахамь керттерча доакъоех ца!. Цудухьа совхоза кулгалхоша шоай хамнахьа йоакхо ьай дика доакъарий база вІаштІехьъяккхара.

— Баьцаш — из ба тешаме доакъарий база вІашагІйолла йиш хуский» совхоз, хІана аьлча совхозашта юкъе эттара дукхагІа доакхан долаш яр из я. Совхоза директо хІанзэ а дена уйла е эа хьайбай продуктивность лаккхъяра. ХІанзэ а дена йоахо е эа баьцаш тІайола участкаш хьайбай боахама къовстара, тайп-тайпарча ханашка дІайийна дукхха баьцаш совхозе хилийтара. Цу гІулакха хІанз а оардагІбаьннаб бац укказа.

Нагахьа санна хІанз ю мара 1965 шера а хьайбай фермай балхага дІахьожам ца хуле, укх шера хинна тайпа гІалаташ хургда цу шера а. Шура яккхара тІехьа хІана юс совхоз?

Хьайбашта телача доакъарашта тІахьожам лоаттабац совхоза шекара заводера патока хьа ца яйар. Цун килограммаца, специалисташа яхачох, цхьа килограмм хилланн доакъарий единица я. Иэ а теха кийчдаь доакъараш хьайбаша дикагІа хуъ. Цу деша бехи бакиха боагІа Шаьла управлене боахамий берригача кулгалхоех.

Доакъарий база эсала хиларахи Шаьла управленегахьара цІенхаштта тІахьожам ца хиларахи хур фуй? Алхха декабрь бетта хьалхарча 10 дийнакьа управлене боахамашкара Даьхенга дІа ца кхоачаш йисай 2030 килограмм шура.

ХІана мийденнад иэ мишта? Тхона хетачох, хьайбай фермашка механизаци яра терках тІа ца бахийтар, искусственни шура ца хилар, йизза доакъарий база ца хилар, хІара хьайбанна доакъарий рацион боаррамагІа ца лелаар бахьан долаш мийденнад.

Юртацкарча къахьегамхой декхар да доахан бекъоаца Іангара дахар, цар продуктивность лаккхъяр. Берригача тІабакйита беза Даьхенна шура дукхагІа ялара.

«Сердало» газета рейд

лийташ бела лоархІамера кхоачаш. Цудухьа оаха лаьрхІа, дІаюаш йола баьцаш дерригa дувча лаьттаех 15—16 процент хилийта. Воккхача лоархІаме а хетаж, дикагІа долча хаш деккача лаьттанка дІайийр оаха баьцаш. Тха совхоза хьалашка шоаен кхоазен чул кІезигагІа йолаш баьцаш хьокх оаха хІара шера, хІаьта цхьаццайолча участкаш тІара эиза а хьокх. Цуц четах оаха хІара 50—60 центнер йол йоакхх, — йоах совхоза директора нов. Ермолаева.

Тхо цунах тийшар, хІана аьлча: шура яккхара шера план бутт хьалхагІа кхоачамбьай «Новогрозненский» совхозо. Планах дІаяла езар 4670 центнер йолча метте, совхозо пачхаьлхенна дІеннай 4970 центнер шура, 10 декабрь тІаккхоачаш шера план 106 процент кхоачашбьай. Шура хІанз а дІателаш латт.

Уккхаза, управленерча кхыча боахамашка санна шура яьа ца в луш, тІаьттаьу. Нагахьа санна ноябрь бетта тІеххьарча пхи дийнахьа совхозо 76 центнер шура дІаенна хиннале, декабрь бетта хьалхарча итт дий, нахьа пачхаьлхенна дІеннай 90 центнер шура. Цунах ховрга ферие хьайбашта доакъараш боарамагІа телнига, фермий балхага совхоза дирекци дика хьожжига.

Хьайбай боахама къаьстта уйла тІаяхийта декхарийла яр «Шалинский» директор волча нов. Наурбиевеи керттера зоотехник волча нов. Кубановеи шура мел лу хьожаш доахан деттийтац. Хьайоаккхача ерригача шурий лоархІам бац. Цудухьа результаташ а я цунта хьежжа эсала. Планах 13440 центнер шура пачхаьлхенна дІаяла езаш яр укх шера «Шалинский» совхоза, хІаьта дІеннар яц 10205 центнер мара, е планах 76 процент. 10 дийнахьа 11 центнер кІезигьлай шура.

Эттара чІоагІагІа тамаш йолаш да Шаьла управлене боахамаша шоашта

«Сердало» газета рейдени бригада: М. МАХАДЖИЕВ — Шаьла управлене инженер-организатор; И. КАМАЕВ—Шаьла района «Комсомольски прожектора» штаба начальник; М. АЛБОГАЧИЕВ—«Сердало» газета собкор.

Іаьсий леладерий толам

Іаьсий кхоабаш дика толамаш даьхад Грозненски производственни управлене «Ермоловский» яхача нов тІара оалхазараш лехалеча совхоза цхьоалагІча отделене шурой ферма телятница Сукаева Зулайс.

Цо гІулакх деш 33 Іаса да. Перех хІара Іасанна дийнахьа бусен 838 грамм дулх тІаккхет, е планал совгІа 288 грамм. ХІаьта тІаййцача декхарел а тІех дорстаду цо уж.

Балхах бІу ца къажаш из хиларах цуй группера Іаьсех цхьаккха ца долийташ хьалкхелу Сукаевас. Из вІаштІехьадоал цо дерригa гІулакх дикагІа зооветеринарни хьисапе деш хиларах. Цун Іаьси товделе, цІена хул. Дика хьож ший Іаьсашка Заказа Роза а.

Заказевайна тІачІоагІдаьд 38 Іаса. Роза уж хьалккху ялх бутт бараьлла. Іаьсий гІел ца долийташ концентраташ, йол, минеральни доакъар телаш дика кхоаб цо.

Цудухьа деннен бусен цхьан Іаса 528 грамм дулх тІаккхет цун группе. хІаьта план 500 грамм мара яц.

Шинна а телятница дика кхоачаяду ветеринарни лора Д. Ф. Тхорева Іаьсий кхабара, кхыдола гІулакх хара шоашта лу хьехар.

Дика гІулакх ду бежанашта отделенерча скотница Пагалов Юшаіа. Цун группе да 159 шинар. ХІара хьайбана дийнахь 20 килограмм баццха силос, 5 килограмм йол, 20 литр барда тел цо. Дама юнтта кхабарах дика тоалу уж шинараш. План 500 грамм мара йолача 833 грамм дозал тІаккхет цара дийнахьен бусен.

Цу тайпарча дикача хьокхамаша ца хІа а доладь чакхдаккха лерхІ ер Іа «Ермоловский» совхоза хьайбаш леладераша.

А. РЫЖКО.

Инде Компарте VII съездага дахьийта КПСС ЦК моаршал

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитето моаршал дахьийтад Инде Коммунистически парте VII-ча съездага.

Инде Коммунистически парте, — йоах моаршал тІа. — болхлой классен берригача къахьегамхойи хьалха латтача отрядо, — къонахчел долаш къовсам лоатта а баьб, лоатта а бу империализманен колониализманен духьала, моах бкоза ший къаман лоІама тІа баккхар духьа, къахьегама халкъа вахара хьашташи демократически бокъонаши бахьан долаш.

Дахьийтача моаршал тІа йоах, индийски халкъа социалистически кхоане бахьан долаш къовсам а лоаттабеш, Инде Коммунистически парте хьалхадоах болхлой классон аьархоиьен, мехка деррига демократически низаша саткІсарашн логдахьараши, из цар лархІа а йоагІаш лоархІашн темам беннен а я, Инде Коммунистически парти бокъача лоархІаме я Инде халкъа коммунистически общество хьалъеш доалача советски халкъацара доттагІа чІоагІІара гІулакха.

Советски Союза Коммунистически парте дакхха мах бу дунен халкъашта юкъера коммунистически болам цхьоагІо беланн кхотабенчен хилийтар духьа. 1957-чу 1960-чу шерий коммунистически болхлойи партей Совещаней Деклараци Заявленен ларда тІара цун генеральни никъ бахьан долаш лоаттабеча къовсаме Инде Коммунистически парте хьегача къин.

Инде коммунисташа шоай мугІараш кхоталари цхьоагІо болаш хилийтари, реакцеяен империализма тийшача бахьан духьала, болхлой класса, берригача къахьегамхой хьашташ бахьан долаш, демократии социализмаи бахьан долаш лоаттабеча къовсаме дІахо толамаш дахар лов Советски Союза Коммунистически партена.

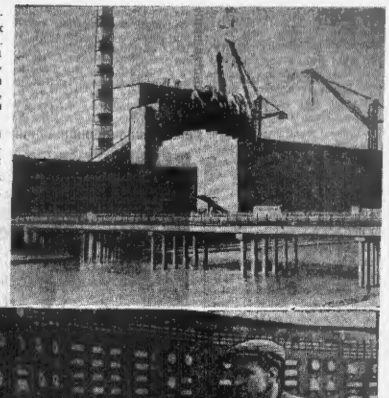

Ростовская область. Новочеркасски ГРЭС-а хьалхара энергоблок болх бе йолаяла массехк ди мара дисадац. Котлоагрегаташта гидравлически испытанеш яр толамца чакхдаьннад.

Станце хьалхарча берда йистерча насосне йоаххийча затворашка, кІедж йоахаш санна хьуна канала чу гІолла доагІа донской хий.

Кастта кердача электростанца гІолла промышленни ток йолалургья.

СУРТАШ ТІА: Новочеркасски ГРЭС-а керттера корпус (лакхера дар), управлене блочни щит (лохера дар).

В. ТУРБИНА сурт.

ТАСС фотохроника.

Дикагіча опыта карагІдаьннар производствана юкъекхахьа

Парафина окислени а еш литейни крепитель арахецаргІола керда установка хьалйир 1955-ча шера тха заводе. Кхтта кхачашбора из болх: окислени яь йола парафни вертикальни колоннашка хива Іаккарца дІоихдора 150 градусага кхаччалца, цу чу дІачуйохийтар 0,2 процент катализатори (марганцевокисли кали) фон, цу гІулакхо вІаштІехьдоалийтар углеводородашта окислени а еш парах кислоташ хилийта, цар свойстваш яр литейни гІулакха ашшача бесса гІумарах котам хьеш.

Синтетически крепитель хьаяра йола из химически процесс дІахо йодача хана шерра юкъейлхьар синтетически хьаьна кислоташ хьаеча производствана. Сапаш деча генарийн машен даьтгана меттала дІаухийт уж. ХІанз тха заводе арахецаш мел йола парафин синтетически хьаьна кислоташ хьадеза водашка дІаухийт, парафина окислени яь еш цига арахеш хьоаналий метта дІайолла хІамаш.

Хьалха дІаяхача хана парафин хьадоаккхача дукха бахьан кулгашца де лезаш хулар, дукха моттигаш нийслара цига болх беча наха «парафинови» лазараш хулаш.

Парафин лаккхара керда метод бахха юкъейихьай: ацетонахи бензолахи латтача, дукхьала цу гІулакха лаьрхІача растворителаца ю парафинови дистиллат. Парафина кристаллизаци яра из смесь шелйора, хІаьта цул тІехьагІа ца хаддаш болх беча барабанни вакуум-фильтрашка гІолла чакхлоаккха парафин. Парафинови тІоанаш ца хаддаш барабана тІера емкосташка дІачуухийт. Цул тІехьагІа парафиних растворитель дІа а къоастайийа, хоача долча бесса резервуарашка дІачудохийт парафин. Из берригa болх бу герметизированни аппараташка, цига болх беча наьха кунца айхха бувзам бац.

Цудухьа цхьаккха моттиг нийслац цига болх беча наьх «парафинови» лазар кхийтта.

Дукха ха йоацаш хьалхаь дьяьнай № 40-2 йола керда установка, из а цу технологех болх беш я. Кастта болх бе дІайолалургІолаш я из установка. Заводен ГрозНИИ болхлоша еннача предложенех гучадьняла из установка болх бе йолаелча парафин арахецадал совгІа дистиллатия дакъташ цо арахеца йиш хилар.

Из гІулакх вІаштІехьдаргдий хьажара иь опыташ толамца чакхъяьлар, из кхоачашдара духхьала цига ошар из установка кІезиг-дукха товль эргдаккхар. Предложенеша ихар юкъе а хьош проектни института проект оттаьй тха заводе нарца № 39—40 йола комбинированни установка хьалъяра, цо цхьана хана чухь арахецаргда парафина дакъташ.

ХІаьта а иох кхоачашбьа ІаЙна бац нефтемаслозавода, ГрозНИИ, Гипрогрознефть инженерно-технически болхлой. Цига хьадоаха машиндаьттаи дикагІа цІена а дера, цІендаьча машиндаьттай дикал лаьха хургІона керда метод лаха еаш яр. Дукхха дийначух тІехьагІа бакхо юкъелиха лаьрхІар кердагІа йола гидроочистка яха технология, цига аьнча водород юкъе а юхьа дьясташ цІендергдолаш, водорода молекулаш вІашагІлахетт стабильни йоацача машиндаьттай молекулашца, цо тере хулийт машиндаьттан лакха стабильность йолаш хилийта. Даьттшта гидроочистка ергІола из тайпа установка хІанз хьалъе лерхІаш я, цунна лаьрхІа проект оттаеш я.

Вай мехка эттара хьалхи тха заводе дукха ха йоацаш хьалъьяй опытно-промышленни установка. Цу установке тоІаьлча газий ювххостаца езача бедаа деасфальтизаци ергья. Из болх Московски института болхлошца цхьана кхоачашбеш ба. Опыта балхаш йистедалаиза да, уж дІахо дергха 1965-ча шера, цул тІехьагІа предложенеш лургья цу тайпах йола йоккхий промышленни установкаш хьалъяра.

Парафинии машиндаьттани арахецара аьча опытел совгІа хІанз тха заводе опыташ еш я нафталин лакхара йола бедаа арахецара. Из я дукхача химически процессашта лоархІамен бохиха мах бокен бедал. Уж балхаш деча а дукха къахьийгад Московски института болхлоша а. ХІанз правительства решени я вай мехка эттара хьалха из тайпа установка хьалъе. Из хьалъергья пая шу далалехьа.

Цу лакхехьа йийцача мероприятеш совгІа правительства решени ьай тха заводе парафина ларда тІа биосинтеза процессаши кхоачашъергІола установкаш хьалъе. Цига хьайбашта хьоргья лакха кхори йола доакъара лоархІаш йола белково-витаминни концентраташ.

Укх тІеххьарча шерашка тха заводе хьалъьаь объекташи хІинначул тІехьагІа хьалъе езараши лаьрхІача, завод хургья йеккхагІчарех лоархІаш йола мехкдаьтта химе комбинат. Химически синтеза, биосинтеза продуктий, къаьстта кердача продуктий ассортимент йоаккха хургья.

Уж лекхараш кхоачашдича а кердадараш бахха юкъекхахьара, тоххана балхаш ца деш совцаргдац. Цу гІулакхо кхы а чІоагІагІа торо кхийтаргья тха коллективага Ілмахоашцеи конструкторашцеи цхьана тоххамен творчески балхаш дегІадоаладе, коммунизма материально-технически база хьалъяра хьалханка латта декхараш дикагІа кхоачашде.

И. АРУТЮНОВ.

Грозненски нефтемаслозавода керттерча инженера заместитель.

Автоматаша доах мехкдаьтта

МОСКВА, 12 декабрь. (ТАСС-а корр.). Мехкдаьтта доахача промышленносте Пачхьалкхацен комитето дийцад мехка промыслашта автоматизаци ярах дола дош.

Юкъера лаьрдІача Советски Союзе хІара шера тІаккхета «Іаьржа дешува» 19—20 миллион тонн да хІанз. Из лакха хьожам ба. Из баьккхаб мехкдаьтта доахка кордо моттигаш карерзалр а хІанзара техника юкъекхахьар а бахьан долаш. 1964 шера телемеханизаци яьй 3000 совгІча скважинна. Гаьнарча централизи диспетчерски пункташкара тІахьожам а лоаттабеш болх байт царга.

Могаьлй пайданагІа йола мехкдаьтта доаккхара способ — контрал чухьа а контрал арахь а хий чуухийтар. ХІанз цу методаца доаххх лаьттагІара 70 процент гарга йоаккхе доагор.

ХІанз мехка промыслашка болх беш я 2000 совгІа погружной электронасосаш. Укх шера царца доаккхаргда ткъаь итт миллион тонн мехкдаьтта.

Промыслашта автоматизаци яра шерра программа оттаьй комитето. Вертгала аьча, дийца дукхагІа хулийтаргІолаш я телемеханизированни скважинаш. ДукхагІа юкъекхухьаргья тІоанашкара мехкдаьтта доаккха прогрессивни схемаш — тІоанашка фо чухийтар, тІоанаш хийца лохадар, солянокислотни обработка яр.

ИДЕОЛОГИЧЕСКИ БАЛХА ЛОАРХIАМЕРА УЧАСТОК

Балхах мукъача хенах дукхагIа ур общежите йоахха къоначи болхлочо. Цо общежите йоаххкача хана цуи салоIам вIаштIехьбаккхарга, вердадар, пайдана дар цо Iемадарга хьежжа хурда цун производственни толамаш а. Цудухьа тхоай общежите бахача нахаца даим болх бу оаха. Цхьабакъда, общежите йахача нахаца беш бола берриге хьехама болх хIара вIаммгача сагеи йоIеи индивидуальни башхалонашка хьежжа бе беза. ХIаьта мел дика уж ала а, алхка цхьа беседаш ярах боалаш а бац из болх.

Къахьегам—из советски сага вахар чухь лерттердар. Производственни коллективе хIара вIаммгача сагои йоIои деаха толамаш а цар дьттуя ца боалаш дуса хIамаш. Къоначи болхлочо шийн специальность а профессия хархIар, предприятера цун дисциплина — из да эттара хьалха болхлой общежите хьеха дезарш дIадаржаде дезарш.

Дукха воспитателаш ба, шоай общежите бахача наха юкъа хинна цхьадола лерттара дьнна хIамаш дIагучадала, общественноста судага дIачудала кхераш (кхыметтел общежите чухьа ма дале а). Шоаш во хIама къайла дихьача царна хет, шоай общежите сий шоаш лакхдича санна. Иштта хетар нийса дац. Оаха вIаккха а ложкъадац, тхоай общежитера эсала хIама. Масала, тхо долча общежите яхаш я Моляренко Светлана яхаш цхьа йоI. Укх тIеххьарча хана тергалде вальлар со Светланацхьанца бахьанаш а доахаш кастаста балха тIера ювлаш хилар. ГIаьне увза яьлар из, къамаьл айхьва дора—бIеха а цIена а. Светлана малараелла болх беш йолча 8-гIча СМУ бахача сона гучадаьлар кхыметтел управлене кулгалкошта а из балха ук-азац ховш ца хилар. ХIаьта Светланас-м сакъердаш лелаш бутт гарга ха ма яьккхайий. Берриге больничин листаш шийга гIалла чакхъюлашехьа а ше тергалде везача сагага ханнахьа хьежа вац СМУ-8 постройкома председатель нов. Семкин а. Кастта новкъостий суда хьалхашка эттаргьа Светлана—балха тIара а яьна сакъердаш лелаш ше ха яккхарах жоп дала деваргда цун. Дог вIаьдачо аргда: «Йоалеш латт саг!» Йеавеш латтац, тоавеш латт.

Тха общежите баха нах укх селонах хIаньле а массеххаза хиннаб Нурадилов Ханпаший цIерахча театре. Сакъердалуш бах тха кагий нахи мехкарийи: тха тхоай а художественни самодеятельность, кагийча наха садоIа сайренаш уиттаю, республике цIи дезача нахаца вIашагIдеттала. Общежите баха нах спорт чIоагIа дукха безаш ба.

Общежите бахача кагирхошта кхетам луш бу болх предприятей партийни, профсоюзни, комсомольски организацешца бувзам бедаш хила беза. Из чIоагIа лоархIаме да кагирхошца бу берриге идеологически болх доаттIаш деза беркат хьадоалаш хилийтара. Цудухьа, общежите воспитатела в совето а предприятешца даим бувзам лоаттабу, хIаьта кагирхошта хьехам луш цхьана болх барах боала пайда боккхагIа ба.

Дукха ха йоацаш даиз гIулакхаш тоседелар тха Грозненски слюдяной фабрикаца. Фабрика ВЛКСМ комитете тхона практически новкъостал ду общежите Iеш болча шоай болхлошта цистам балара.

Дешарца чIоагIа безам болаш ба общежите баха кагирхой. «Вахаш хилча, хилаза дергдоацаш да» ма йоах цар шоаш. Тха общежите ваха 220 сагах 146 саго сайрийнарча школашка, техникумашка, институташка, квалификаци лакхъеча курсашка деш, баракхьаш тега, баяи лаха Iомалу, шоферий а кхыйола а специальносташ Iомаю. Дукха ба вузашка деша бахара кийчо еча курсашка, сайрийнарча марксизма-ленинизма университете, текущи политика кружокашка дешаш бола кагирхой а. Царех дукхахчар йистеьхна юкъера специальни лакхера образовани я.

Цхьабакъда, берриге кагирхой тха иштта ба ала йиш яц. Тха общежите ба юкъхьанцара образовани йоацаш бола кагирхой, деша дог ца доагIаш бола кагий нахи мехкарийи. Царна новкъостал даьза дергдац, вIаьта воспитатель из де декхарийна а ва. Мишта дергда из? Газетарча шиолей тIоадд дергда.

Укх шера оаха тхоай общежите дика пропаганда и художественни литературина, периодически издайташ дойцен изданешта. Цар тхона новкъостал ду наха кхетам балара. Цудухьа оаха цун хам а бу. Дика чаккдьаккхад оаха 1965 шера газеташ журналаши яздайтилга.

Общежитей воспитателашта айхха бувзам лоаттабе беза библиотекашца, клубашца, культура дворецашца. Цу учреждений болхлошна массаза а гIад а баха новкъостах дергда сайре, витрина, диспут оттае, керда ара даьннача художественни книжкай образ оттае, новкъостал дергда республике цIи хезача нахаца вIашагIкхета. Тха общежитена квалифицированни новкъостал ду Ленина цIерахча культура ЦIен библиотека болхлоша.

...Дукха хIама де йиш я общежите совето, цига бахача наьха низамца. Масала, тха кагийча наха дежурство лелаю футбольни матчаш йолча хана, «Строитель» яхача поселке общественни порядок лораеш.

Тхоай иза кхоачар ду оаха общежите бахача кагийча нахал механизмтех общественни хьисапаш самообслуживании Iомаеш. Кхь а корпусерча мехкарий цIенонаш цIено, цхьалхо лоаттаераш, хIамаш юттераш уж шоаш ба. Хан-ханнахьа пескрасиниваш ду оаха общежите территори цIеньеш. Общественни хьисапе леладу оаха 13-ча тиха чура букинистически отдела книжкаш дохьыта.

...Тха общежитешка бахача нахаца беча балхацара эттара цIенлаштттагIа дола дош — из да цар моральни сибат. ХIара сахьать, хIара денна лоаттабе беза саг бахьан долаш, маларш моларашца, картех ловзаранца советски общежитера бахьоаш тахкаранца лоаттабу къовсам. Сона дицлац 1960 шу. «Строитель» яхача поселке эттара хьалха айна общежите болх дIаболабь хинна шу. Цу хана 7 бутт а баланехьа тресаш вIашка а деттаи кхоза латар-тохар хилар тха долча. Даим картех ловзар. Цхьабакъда, шиъ-кхо шу соагIа ха дьнначул тIехьагIа кхы тайпа дар сурт. ХIана тха общежитена коммунистически къахьегама коллектив яха цIи еннай. Укх шера дикагIа йолча болхлой общежитега хьежача хана шоллагIа моттиг яьккхар оаха. Укх денношка тха общежите совето решени яьй шеррача форматах дола «Коммунистически медали эстетикеи» яха пенгает арахоца. ваьна вIашагIйоллаш я тха «Комсомольски прожектара» штаб.

Общежитера кхоачамбоацараш дIадахара, кагирхой вахар кхы а сакъердаме хилийтара тхоай ниъ кхобергбац оаха.

Э. ГУСЕВ.

Грозне «Строитель» яхача поселкерча общежите воспитатель.

ДИКАЧА НАХАХ

Доккхал де доагIа

Город Грозне бахача дукхача наха йовзаш я «Гипрогрознефта» здани, городера № 2 йола больница, Старопромыслера поликлиника, иштта кхы дукха гIишлош. Цхьабакъда, уж гIишлош хьалъеча къаьстта дика къахьийгар Гриньков Николай Дмитриевича кулгалду коммунистически къахьегама бригада йолча массанена хац. Цхьа бутт дIабахабац цун бригадо цхьа хана хьалха кхоачаш ца еш. Шовзткъа шера гIишлонхоштта шийн опыт дIалуш къахьегаш хьавоагIача Николай Дмитриевича «Къахьегама Цiе Байракх» яха орден еннай.

Шовзткъа шу хьалха Луганск яхача городе Донбасса шахтераш та лаьрхIа цIенош хьалдеча балха вахар Гриньков Николай. ХIана гIишлош хьалъеча йолаш йола техника цу хана хургья аьппа дагадаьр болхлошта. Деш мел хинна балхаш кулгашца дора, яхаш дувц Николая.

Цу хана деиз балхаш доц хьавоагIача цунна хор мел чIоагIа хувцаделлад гIишлош хьалъечара балхаш. ХIана дукхагIа дола балхаш механизировании хьисапе кхоачашду. Вай республикера дукхха гIишлош хьалъеча дакъа лоацаш хиннав коммунист плотник Гриньков Николай. Цо хьинаре дакъа лаьцад МагIалбик, Хадыженск, Нефтегорск, Лобинск, Пищеронск, кхыяраш хьалъеча.

Сийлахь-боккха тIом болча хана Даьхе лораеш тIем тIа хиннав из. ТIом дIа а баьнна цIа ма венгехьа вай городера гIишлош хьалъеча юкха дIаболабир цо шийн болх. Варайтта шу соагIа ха я цо № 4 йолча гIишлой-монтажни управление болх бу. Цо шийн балха опыт дIаенна балхах дика кхетабаь болхлой бIаь соагIа саг ва. ХIанз тайп-тайпарча гIишлой участкашка болх беш ба уж а.

Коммуниста дика кхетаду, мичахьа ше балха вале а, кхычарна хьохам телаш къахьега дезилга. Де доагIача бесса бригадина кулгалдара, шийн болх дика бовзарал соагIа, коллектива болх дика вIаштIехьбаккха хоьи, цунна кхетама болх бе хоьш хила веза. Уж гIулакхаш цунах доахкаш да. ХадагIа дола балхаш наха хьехам а телаш ше деш хул из.

Гриньков Николай Дмитриевича кулгалдеча бригада члений балха говзал де тIехьа лакхлу. Цига болх беш бола нах ба бетонщика, кровельщика, плотника, паркетчика, столяра, кхыйола говзалаш йолаш. Цудухьа царна кхоачашбулургбоацаш белх бац. Нагахьа болхле вац царна юкъе сайрийнарча школе деша ца вагIаш. Динен тIехдикен болх а беш деша яхача девизах къахьег хIаране.

Николая 60 шу дизад. - Пенсе ваха ха хьатIаккхаьчай. ГIишлонхочун болх а бита мишта гIоргва со пенсе, — йоах цо. Са латуоргдац болх ца беш цIагIа вагIа, сай ниа мел-б болх бергба ва, — йоах Николая.

Ха дIаяха воккха саг вале а, къоначарна нийсса болх а беш балха тIа хьалха латташ ва нов. Гриньков.

Сурта тIа: Гриньков Николай.

Ф. КОРОТКОВ.

КОММУНИСТАГАРА ХЬОКХАМ ЭЦА

Шийтта шу да токарь Рогачев Николай «Красный молот» завода механически цеха болх беш вола. Цу хана чухь шийн балха говзал геттара дика Iомайир, производстве хьалха латтарех даI хилар цунах.

Цо хIара денна беча балхаца дукха да хьаIемаде мегаргдола хIамаш. Балха ха хIара минутах лерттIа пайда эцаш дIайохийт, шийн станок дика йовз Рогачев Николайна. Хьалхе хьа а вайх ше болх бу моттиг кийчъю цо. Болх бе ше волавалалехьа хов цунна шийн малагIа деталаш е езаргьа, цудухьа шийна эшача хана хьацаргIелаш хьалххе а Iойехх инструменташ.

КарагIдьяначох кхоачам бь Iеш вац Николай. Массаза а керда дар лохаш, шийн балха говзал лакхъеш кул из. «5Т» яхача насосашта еш йола крейцкопфаш сменах 8-нел согIа юлургьц цхьан сага аьнна хеталуш дар дукха ха йоацаш.

Цкъа, шийн балха хьалха-тIехьа е езача обработка ерригa технологически процесс хьажайир токара, тIаккха цу хIара процесса къастаьста кийчйир инструменташи приспособленеши. Практически опыт инженерни расчетана юкъаро вIаштIехьдоллийтар къахьегама оисарле лакхъе. ХIанз нов. Рогачева ль ца Iеш цун сменерча берригача болхлоша а хIаране сменах 14 детала обработка ю.

Массаза а къахьегамца творчески гIулакх хиларца белгала ва нов. Рогачев. 2р-1-58 яхача сальника корпусашта обработка яра технологи цо тоаярах геттара дика деталаш кийчъергйола гIулакх вIаштIехьдаьлар, хIаьта хьалхагIа брак хулаш дукха лакъестар уж.

— Обаротка еча хана метал дIоахлуш хилара лоархIам беш яцар хьалхара технологи, — йоах Рогачев Николая. ХIана гIулакх кхьча тайпара да...

Технологи бакъонца йовзара дукха та деза. ХIаьта Николай деша а вагIа. ВорхI класс а яьккха из вера заводе балха. Сайрийнарча школе деша вагIаш ворхIлагIен барлIлагIен классаш чакх а яьха хIанз нефтяной техникума сайрийнарча отделене студент ва из.

Доккха хьинар да Николайга. Ше дег тIара рабла волаш, хоза хеташ дIалу цо кагийча болхлошта ше дукхача шерашка Iоаль балха опыт. Токара говзал Iомаяра цо новкъостал дир Филатов Петра. ХIанз цунца хувцалуш болх беш ва из. Цхьан станока тIа сменах болх а беш сменни заданеш массаза а 150 процент кхоачашъю цар. Цо цехе болх беча 12 шера дукхача наха яьккхай Рогачева школа.

Болхлочун хIама дезаз гIертавле, лакха кхетам бIаргагуш хул массанахьа а. Укх шера ноябрь бетта вIиранди хьатIаккхочаш хилар из. План кхоачаш хилц массехк деталь мара эшацар. ФуннагIдаь а дIаялаланза яргйоацаш яр уж. ХIаьта нов. Рогачева шин сменах цхьатарра болх а бь хьайир уж.

Цехерча берригача болхлошта, мастерашта дукха веза Николай. ХIаьта дукха везаш варг а вац из. Массехк партбюро членалла хержаш ва цеха коммунисташа. ХIанз а завода парткома член ва из. Вахарь лоархIамера декхараш къестадеча лаьрхIа уйла а еш партийни хьисапе дакъа лоац цо. ЛерттIа тудеацам берашн, йоагIача метте критика еш дуз нов. Рогачева собранешка, кхычаьь деш дола къамаьл.

Цхьабакъда. болх бе а деша а. хIаьта тIадилла партийни доккха гIулакх леладе а хала-м да, дала я нов. Рогачев санна болча нахь вахара аттагIа дола наькъаш лехац.

К. ТИМОФЕЕВ.

СТУДЕНТИЙ КУЛЬТУРА ЛАКХЪЯРА

Студентий эстетически кхетам лакхбеш боккха болх бу Нохч-ГIалгIай педагогически училище. Музыка классикийи советски композиторийи творчествах, вахарах лаьца лекцеш-концерташ уиттаелта санна а хиина дIаеттад училище.

Лукха ха йоацаш хилар «Эрсий халкъа илли» яха аргIанара лекци - концерт. Дешархошта боккхача безамца ладийгIар тайп-тайпарча иллешка хьалха иллей искусство исторически дегIаьхарах долча дувцарга.

Из лекци-концерт кийчъеш а чакхйоаккхаш а дьинаре дакъа лаьцар училища хьехархошта Т. В. Крамаревас, Б. Н. Верещенкос, 4-ча курса студентка Моисеенкос, кхычар.

Ю. КРАМОРЕВ,
училища преподаватель.

ОАХА ЯЗДАЬЧУН ЛАРАХ

Укх шера 24 ноябре «Йоаг доаду» яьна корта а яздаь В. Юнцевича сурт арадаьлар «Сердало» газета тIа. Цу тIа дийцар Грозненски производственни управлене «Горячеисточненский» совхоза гурахьа дIадийна йоат яьккхаш априаеш ца хиларах юрта бахача наькъа доаване дикаш дадарш хилар.

Грозненски управлене начальника заместитела В. Азамова тхога хоам баьб, дIадийна яяат боьъоцца лорадергдаьа гIулакх вIаштIехьдьяннхед, кхы тIа а кхо хьахо аьнийтаь, хIаьта пнат шоай дрдкидга доадайтача мехкагара гIод дьинхед, яхаш.

* * *

«Шин кога тIаро цицхолгаш» яхаш П. Сулейманова язъяь фельетом араьяьлар 1964 шера 29 октябре. Наьсарен района ТIай-Юртарча маьхк еча пенарнера кхоачамбоецараш — маьхк ю моттиг а из эра эша инвентарь а бIеха лелаеш хилар. хIаьта доагIаш дела кьеар дIа а дахийта из цо яр. цу чу балха болча наха къахьегама дисциплина техкар, и. кх. дувцаш яр из. Цунах наьца Нохч-ГIалгIай республикерсоюза правлене председатела заместитела М. Зилина язду: «Техничун тIехьагIа гучадалар, фельетона тIа дувцараш керттерча даьнъе бахьхилар. Наьсарен райпо правлене тIадилад ца доагIа гIулакхаш леладарех пекарне балха бола Аушева Ламкан Мегушева Айпи балха тIара дIабоаккинга, хIаьта пекарнена капитальни ремонт вйтинга» яхаш.

* * *

24 октябре араьяьнача «Колхоза новкъостия эц» яхача О. Колзоева статьяна жоп луш Сунженски района секретара С. Валлешнина укх тайпара хоам баьб: «1964 шера 26 октябре хиннача КПСС парткома бюро решених Орджоникидзе цIерах болча «Ленина никъ» яхач колхозаш вIашагIтехай, цар экономика лакхъе лархIаш я. Цу кердача Орджоникидзе цIерахча колхоза председателала вахийтав «Ленина никъ» яхача колхоза председатель хинна С. Шадиев. Цу колхоза болхаш вIаштIехьбаннхара, экономика чIоагIъяра специалисташ баннитаб. ХIаьта экономически чIоагIа йолча «Победан» «КПСС XIX-гIа съезди» яхача колхозаша шефски новкъостал ду керда вIашагIтехначо Орджоникидзе цIерахча колхозах.

ХИМИЧЕСКИ ХЬОАСИЙ

Химически промышленность сихха дегIайоалар — хIинарча технически прогресса керттерча достамех цаI. ХIанз адамлен материальни культура моллагIча а дальъе прогресс хург ма йий аьнна загалоха хьаштдац, нагахьа санна химена карагIдьйнарш шерра юкъе ца кхухье. ХIамзара химия дегIаьхара керттерча достамех цаI да полимерни материалаш — пластически массаш, синтетически хьоасий, синтетически каучук, кхыяраш хьал. Цу материалий лоархIам Iалальмате боккха ба хIара денарча вахаре санна. иштта техникe а. Цудухьа партеи правительстваи геттара чIоагIа тергам тIабохийт химически промышленность сихха дегIайоалара.

1965 шера халкъа йоахам дегIабара паччохьалкхен плана тIа оттадьад ерригa химически продукци 15 процент дукхагIа якиха. цу дакъе пластически массаш синтетически кIувнаш — 28 процент, синтетически каучук — 24 процент. 1965 шера арахеца беза жараш тоннаш синтетически хьоасий, цо йиш хулийтаргьа советски наха мел эш хьовегIа, хоза. дика кIадарi хьаде.

Синтетически хьоасий ду производство дегIаяр XX-ча бIаьшеране химически промышленноста карагIдьнна Iалалмате доккхийча хIамаех цаI да. Синтетически хьоасех аргара хьалха хьаьо а нейлон — текстильни промышленностера эггара кордагIа йола материал. ХIанз вай мехка хьалу тоьал дукха тайп-тайпара синтетически хьоасий. Синтетически хьоасех хьаьь хIамаш натуральни ярел дукха а зарегIа я: искусственни хьоасех хьаь маIача наьха костюм эпа костюмал 3-зза зарегIа я. хIаьта ма бoалаш тIамаьха кхалнаьха манто — ниаза.

ХIанз химена карагIдьяннарашца йиш хулийт натуральни дьвлели хинали тIехдола тайп-тайпара синтетически хьоасий мехкдьттахи газахи хьаде. Белгалдаиккха дена мехкдьтта газови белал химически хьоасий хьадара дикагIен зарегIен йола белал хилар. Бокъонца бакъ а хинна дIаттад «мехкдьтта доашол дезагIа» за яьхача академика И. М. Губкина дешаш.

ХIанз эггара дукхагIа довзаш а шерра юкъедоаладе дезаш а дола синтетически хьоасий да капрон, нейлон, нитрон, лавсан. Капрони нейлони хьаьра йола белал я мехкдьтта газови белал лаьзе а йолаш хьайоаха углеводородаш феноли пакелотексели. Чоаллаенерча химически процессашка гIолла фенолах хьаь кIай порошок лоаланьча хана полимеризаци а хиле капрон хулаш йола капролактам. Цу наькъаца фенола цхьан тоннах хьая йиш я 20—25 эзар пар пазаташ. Тхах 10—15 процент капрона хьоаса а аьаь хьадьь кIадаш дукха а чIоагIагIа за цIенача лиhел.

Нейлонах шерра пайда эц трикотажни производстве натуральни чиланен тханен метте ухийташ. Капронахи нейлонахи хьаду автомобилий покрышкашка, чкъьоргий дуциа нхараллашка, кхыча мунашка дIадухнйташ дола коаз (хьийза геттара чIоагIа тай).

Болабе тьма метта кеиза синтетически каучук а вец нейлонахи капронахи хьалаьча тавьо торо ду шинаша болх беш йоакка ха цкъан кхаьзем дукхагIа йIаьхъе.

Синтетически хьоасий дейга, тхал а кхыметтел болатал а чIоагIагIа за. Нейлонахи капронахи хьаю кхалиаьи за палаташи кофталгаши аь ца Iеш, болташ, шестерни, подшипникаш, кхыйола оагIаш а.

ЧIоагIа тамашийна хьоаса ба нитрона бар. Из хьайоаккха керттера белал а Iалама газах йоаллача метанах хьаьем йола ацетилен аха газ. Тха а уаш йола нитронах даьча вIадаах дь костюмаш, пальтош, трикотажни хIамаш Iалальмате чIоагIа а сердалох IеткъанаIх ца кхерац а хул. Нитрон тхал шоза чIоагIагIа я.

ЧIоагIа цIи хеза я хIанз лавсан. Лавсан йоаккхаш йола белал я мехкдьтта углеводородаш — ксилоли этилени. Лавсан белалхйоал чIоагIа хиларца, кислоташтех окислительни духьалъоттаду, йоакхалац, хьерчалац. Лелаеш дукха ха дьнхчачул тIехьагIа а дьяцк фоха еаш лавсанах яьча костюма, хIаьта цIенъеш геттара эрга я цо, чIадад кIезига тIаэцаш дулар бахьан долаш.

ЧIоагIа саргадаш цхьачарь цоцалхаица мотта дIахийта хIама хургьаш дьнна хоташ хар. ХIанз уж а тIехьашка хилла дезача хIаьчах. Дукха ха йоацаш цхьан выставке хьокха оттаьар хегдача марана барпа кийчдаь соагIа чудоалле санца йолча пленкань юкъе йоалдаш йола автомобиль. Из пакет хьа а лакъа ярш хьахьайийр автомобиль, хIаьта пленка ятгIа а ягIаха Лавсанах яьр из.

Шоай тайпара искусственни хьоасий за хеланка е властик. Хеланка хьаьр дьнна капронах хьнниг из. Iалалмате чIоагIа а тхана геттара тара а долаш. КIальзеш баьнцен балча хеланка хьоасе тханачул дикагIа йоахаал лу. Хеланках дь хIамаш тхах яьрел хозагIа я. Цу эластикал дь пазаташ пайдар санна дIа-юха охалуш я. Цудухьа хеланках хьаь безвамерни оалаш йола маIача наьха пазаташ.

Укх тIеххьарча шерашка шоай тайпара йола синтетически полимерни яха Iомабеннаб химикаш. Цу полимеси йоакхийча молекулашка Iоьхоцца нийсача порядках йоахк атомий группаш. Из порядок кIезиг-дукха тара я массазарьар санна йолча минеральни веществий кристаллически решетка чу хлачк атомашта. Цу полимерашта юкъе хIанз эггара боккхагIа лоархIам болаш я полипропилен. Iалальмате дика хьоаса боалаш а из. Полипропиленови хьоасах хьаe йиш я дукха тайп-тайпара текстильни трикотажни хIамаш. ЙIаьла а «килиг» йолаш (чо гIатташ) дац полипропиленах дь кIадаш. дукхагIа долча синтетически хьоасех лоаллаш дола цIенхаштара кхоачамбоацар цо доллашехьа а тIоаааал кIеанга чудеьаш хилар бахьан долаш йоккъе атто хул полипропиленах дь хIамаш. Цудухьа нийса хьаль материал «йовта а йитта. хьииa из телаш дела а оз... а. Полипропиленови хьоасах дь пIада баргашн дуттача машинашца а хитта йиш я. Полипропиленови хьоаса дика белгале я из универсальни хилар. Цунах хьаду дикагIа доль мушаш. Полипропиленови хьоасах хьадо йиш я тхама, чхилана, бедарбена, лоша тара дола кIадаш. Полипропилен марло а лоацаш хьало йиш я бе чакхлулалйташ дола «сакоах» кIадаш. Моажа капронах, нейлонах лавсанах йоаа зарегIа я полипропилен. Цо дь кIадаш дайна ха. Вовтера белал зарегIен моттиг хилара йоккхий перспективаш хьаьла полипропилене производство дегIайоалаераш ца лекъеланхара.

КIеззига цхьа ха а дьнлатта тIехьагIа синтетически хьоасех кIадах дьь мара баррьаь тIадтахаргдац наха. цар кота тIа бттхь дIнпс искусственни тIоавешах — телатах баьр мара хургбац, хIаьта цаьлее вачамаш искусственни белалах дь хургдаь. Уж йолда хIамаш дикагIа, зарегIа, чIоагIагIа, хозагIа а.

М. ЖАВОРОНКОВ,
Менделеевна институте кIамата-тIа вола Iалама болхло.

Краснодарски гIишлой материалаш кийчъеча № 1 йолча комбинатах хьатехай кIаьда тхомаш, аьшкабетонни йовкъаш, асбоцементни турбаш, картон, иза арахецаш йола массехк йоккха заводе цехаш.

Асбоцементни турбай цех — эггара къонагIча предприятеех цаI. Укхаза цкъарчоа болх беш 3 метр турбаш хьеш йола цхьа лини я. Керда шу долалуш 4 метр трубаш ю лини йалалургья болх ба.

Комбината коллектива масса тайпа продукци арахецара шера план кхоачашъе гаргагIертай.

Сурта тIа: асбоцементни турбай склад.

Е. Шулепова сурт.
ТАСС фотохроника.

СИЙРДА НИКЪ

Грозненски крекинг-завода болхлошта юкъе къьамагIчарех ва № 1 йолча цеха механик Ястребов Михаил Иванович. Ткъо шу соагIа ха я цо цига болх бу. Дукхьанха балха венача хана коллектив безаме тIа а ийца лаборанта говзал Iомайир цунна. ДIахо кхы балха говзалаш Iомайра къахьега волавелар Михаил.

Хьийга къа зеьа довнзар. Цхьа-шин шу лаьлехьа механика балха говзалах дика кхийтар из. Ше балха веча дена 12 сага балха говзал Iомаьвй цо. ХIанз уж коммунистически къахьегама ударникаш яха цIи лелаеш балха тIа хьалха латташ ба. Царна юкъе ба из. Губанова, Очмян, кхыбараш. Михаил а ва коммунистически къахьегама ударник яха сийлен цIи лелаеш. Дукха ха йоацаш РСФСР «Социалистически яхьа отличник» яха значок еннай цунна.

Общественни балхах а хьинаре дакъа лоац нов. Ястребова. Массехк шу да цо профсоюзи цехови комитета член волаш болх бу. Цо балх беча цеха барт тайпача коллективана укх бетта коммунистически къахьегама сийлен цIи еннай. Пхийтта шу соагIа ха яьккхай цо цеха партбюро член волаш. Завода агитаторех дикагIчарех лоархIаш ва из. Рационализаторски балхах а хьинаре дакъа лоац Михаила. Укх шера цо балха юкъейккхьай массехк рационализаторски предложени, цар пачхалкхьалхенна баь пайда йоалсомаш да.

Массанена масал а телаш хьинаре къахьегача Михаил Ивановича тийнна соагIаташ дукха да. Из балха веча дена дукха сийлен грамоташ еннай цунна, «За доблестный труд», «Трудовое отличие» яха ши медали «Социалистически яхьа отличник» яха ши значоки еннай Михаила. Тийнна кхыдола соагIаташ дукха да.

Цо хьабена къахьегама никъ— сийрда никъ ба оал цунах завода технологаша.

Сурта тIа: Грозненски крекинг-завода № 1 йолча цеха механик Ястребов Михаил Иванович. И. ПоIнева сурт.

Нововоронежски АЭС-с дукха ха йоацаш болх бе йолаялийтай 210 эзар киловатт электрически мощность йола хьалхара блок. Иззал мощность йолча тепловой станцена ден-буса шин эзар тоннал дукхагIа кIорб эшаргбар, хIаьта АЭС-а хьалхарча блока 800 грамм, уран — 235 мара дезац. Нововоронежски АЭС-а хьалхара блок болх бе йолаялийтар — Советски Союза атомни энергетика дегIайоалайра аргIанара этап.

Хьалхе йолаьй 365 эзар киловатт мощность йола шоллагIа [illegible] а.

Сурта тIа: машинни зал.

А. Земска сурт.
ТАСС фотохроника.

ДИЙНА БА НЕАНДЕРТАЛЬЦАШ?

«Манас» ахача киргизски халкъа эпосе а укх тайпара цхьа моттиг. Минусински аренашкара цо Китае дIаводаш, Манас шиъ дружинникаш ка йист хинна:

ХIьуна шоана хоьш дий, цу шай бахьа белача
Сийлахь-боккхача цхьакъа тIа
Чот-ед ь варгвоацам дукха
Тамашаш йолга? —
Ахха ниикал юццаш хьонна хеза?
Ахха нах ба яхаш хьанна хезад?

Вавилонски эпосе, цхьаболча античии писателаша, юккъерча бIаьшерашкарча дийнача европейски нахъкъоша миштта дуьц адамий сибатехьа цхьа хIамаш я яхаш.

Бакъдолчох мел гаьна да уж тешаш? «Эггара акхагIа» бола нах киинабий Лаьттаи тIа дIаяхача сел гаьна йоадача хана? ХIаца болош хила а мегаций уж?

АЛМАСТЫ КЪАЙЛЕ

...1964 шу, февраль. СССР географически общества заседание дагIа тхо. Общества действительни члена Ж. И. Кофмана хоам бир, Кавказе территоре тIара пхе шера «акха саг» лахарах хьахинарий хьакъехьа.

Цо хьалхашка дера Iилманна довдина хIама гучадалаза йолча существах шоаш дукха ха йоацаш кхийтта хиларах хоам баьча, из бIаргалйнараша хинпача беседех дола 219 йоазув. Уж документаш — 30 бетта аренца даьна экспедициони балхах хьахиппар: лела хала йолча Къоаршой-Черкесий, Грузе, Чорсий-Балкхарой, ХIирий, Дагестана, Азербайджана районашка хинна 9 экспедици.

Бахача нахагара хьехеза, акхача сагах дувцараш, цу моттигашкарча шолагIча хьайбах хуцараш а санна, боккъонца долаш дараш да.

МалагIа существо яр хIаьта цу шеедане юкцаш хинвар? «Лай саг» вар из? — хатта тарлу ер дешачо. Вопар, из нийсъеннай лоа долчара геттара дIагаьнача моттигашка.

Укх шера бIаьстан икье тхо, журналисташ, Жанна Иосифовна Кофманица цхьана дахар акхача сагах дола хоамаш хьаухача моттиге. Нальчике а Пятигорскера «Сармакова» аьна йоазув тIадолча автобуса шо тIахоаше кастта цу тайнарча цхьаи моттиге кхоачарга шо.

Сармакове тхоашта моттиг я шийсъяь, «Запорожцана», мотоцикланца, хIаьта цикълзе говранца а, гаьцарча жа-меттаи латтача моттигашка ухар тхо. Цига бахача нахага хеттар. Тхо дIакхаьчача эггара хьалхарча сараьха «Сармакоево» ахача колхоза электротехника Диданов Динас укх тайпара хоам бир тхега:

«Соахна бIаьстан юкъе лоамаи даьгIеншка вахавар со инвентарилаца яр дукха. Жа Iуй болча ихьерийна хIама а диаь, хоше Iоожкар со. ВIалла сатем боаца саг уллар сона лалла. Из цкъа тхьовсар, тIаккха сема а вавле, тIаьле увзаш хулар. Цудукха наб яа кхетаи уллаш товал дукха ха лькхар аз. Цхьаьннахьа бIаргадайра сона тхоай коша дух цхьанне кулго хьаллестадеш а цхьа тамашийна дахьна хьайба хьачудоалаш а. Долла хIама дикка зе а эйна, дIайиккхар из. Чура са дIадаха санна кхеравепна а волаш сайна лалла уллачоа гела а Iетта, хьаттар аз пунга: «Фу ер ка!» — «Э, — кулг тессар цо. — теркал ма е Iа. Тхо долчч хьо кастваста цоагIаш хуле, из йоацаш кхы а гургья укхаза-м хIаваш. Алмасты яр из». Сатийина юха а тхьагIара вахар из.

Цхьабакъда, со наб дагайоагIача вацар. Iерж хьал а еллаена, цIаьнха юха а коша чу хьачуяльлар существо. Тхьайса уллаш санна, аз бIаргаш вIашкатоIалир, хIаьта .а кIал гIолла бIарг ухийташ цо фу ду хьожаш - хар со, IалIьмате ухаэра хиннаяле а. Геттара чIоагIа аувш, лаьрххIа хьожар из тхега. Цул тIехьагIа даа хIама чудолча дьига хьалхашка Iозехьелар существо. Коше хьачуваьлча сьынта ши бак латтар—даI шура чуйолани цхьакха лане чуйолаши — тха къамаи даар да из шита салаш. Шинна а бала тIера ногIараш хьал а ийца, хIама яр доладенар из тамашийна хьайба. Сихха, сихха кхоаллаш. ХIаьта хIара ше хIама хьал массана кхоал тхогахьа хьакъожар из—тхо тхьайса дада е дадац. Цул тIехьагIа хьал а гIетта, тата доацаш шинна а баьд ногIараш юха тIадехкар.

Цул тIехьагIа, ноцца хьалъулла дирст хьа а ийца, цунга хьажа эггар акха саг. ТIаккха хьастамах из хьал а алла, кошера араийккхар из. Iуръа бакаш чу хьежар со. Даа хIаиц вIевигагIа дар цар чу. Жа Iуша со хIама даа вийхана хана, аз тигаизар вадр. «Аз аьдар,—Iуйоийна хIама дуалун вац со. Царна-м бIарга мича тайнадар цо бака чура хIама дуаш. ХIаьта сона из бIаргадайнадар».

Шийна бIаргадайначо эггара хьалха дувцаш, тхона хезар миттта дар. Диданов Динас — колхозе чIоагIа сий деш волча саго дийцар боккъонца бакъхиларах тийшар тхо.

КIезига цхьа ха яьмачул тIехьагIа тхона гучадьлар, дунеп чу вIаккха а шоайла вIашагIкхетанза а, цул совгIа кхыча къамий мотт ца ховш а болча наха цу существох дола хIамаш цхьатарарча дешаща дувцаш хилар! Ше-шоай моттигашка хьежжа «акхача сагах» йоаххаш йола цIи мара ба-бе яцар: Дагестане — кьатар, Азербайджане — мешо-адам, ХIиранхахь — лашпар, Къоаршой-Черкесе — агач-киши, нохчашца, гIалгIаща, чорсаша, балкхароша — алмасты.

КЕРДА ТЕШАЛАШ

Цхьабакъда, дувцарашта дуацараш ма дай — оаха сатийсараш оьбытеш яр. 1964 шера 14 июле сарральа йийнача цIера гонахьа гулденна тхо дагIача хана, цхьакъагахьара автомобилнаш дудок хинар тхона.

— Сов чемма дIайийчолаш, хIаш укх сахьато, укхазара гаьна йоацаш «акха саг» бIаргавайнаа.

Тха даха дезаш йола моттиг тхона хьайийцача, цецдаьннача латтийсар тхе. Из бIаргавайна хинпар Залукокоаже — республикански лоархIамерча шоссена йисте уллача юрта. Цу наьцъа тIа гIодла хIара денна Пятигорскера Минеральни Воде комфортабельни автобусаш ух, корех арахьеж туристаш, хIаьта — кхы гучадоалаш хIама а дац!

Юккера а, юрта кхеач тхо. Бийсанна кийттанех тIехьагIа ддо сахьат даьина ха, геттара баьде я — хетташ лехаш лела вIаштIехьа доацилга хоьш да. Тамашийна хIама гучадаьлар Iурре дехз.

Бахача наха укхелорзадир тхо, сихбенна, вIаши юкъе а лелхаш, хоам бир тхога цар. вIаштта укх тIеххьарча дикъ дийнахьа алмасты уь юрта, аьйна. Из дувцаш хинпарашта юкъе бар черсий, балкхарой, эрсий. Къьана а къона а.

Эггара хьалхагIа из существо бIаргалйка хиннай черсечоа Беканов Аубекира — ДОСААФ-а моттигерча филиала инструктора. ТIеххьарча сеансе а хинна, киноре чуроагIаш, карта юхе латташ цхьа хIама бIаргалйнай цунна. ДIаетта латта йоIн вIашига саги да-кх ораш аьнна хийттад цунна. хIаьта бевибоина уж меттахьа ца хьебар дукха, киса йоалла фанарик летаизар цо. Цхьабакъда, юхе дIатIавахачул тIехьагIа цунна бIаргадайра йоIн вIашига саги уж ца хилар. Беканова фонарь летайир. хIаьта, цо дувцачох, цуина хьалхашка нийсъеннай сага тара йола, аьнна существо. ДIахо геттара дог айдецна а волаш дийнараш тамашийна нийса доагIаш неандерталоидни тайпарча сагах дола хIамаш дар.

Дувцаш вар кхераенна хинпавале а, сатехад цо, цо водаш Iийнав. Лоаца ведча санна лаьттав из, меттахьа ца йоалаш, вIаръенна шийна бIаракьежаш латтача цу существона бIараьхьежача.

ХIаьта ер, юххера а, меттахьа хьайначул тIехьагIа, алмасты цкъа кхоссалушпехьа а корта тIа гIолла тIех а наха, бешц юкъе гIолла чуьтинна.

ШоллагIча Iуйрийна из бIаргавайнав шиш йиIига — Валиней Зейнов, 11 а 12 а шу даьнна болча. Беша дIачубьнинаб уж — хьогама боалаш баа аьнна, хIаьта гаьи тIа а аьнна яьллача царех цхьанненна, пкъаьнинахьа геттара юхе. 10—15 гIа мара гаьна доалаш, бIаргадайнад аханахьа кхачча хьатIагеадаь, боала га згаги дола тIа мос аьнна кулг. ЙиIиг «мама!» аьнна цIоагIа а теха чукхоссаеннай миштта ца сурт ше мадарра бIаргагуш лаьтта шиш йодруга йелчаха. Шакхе а цхьана, пкъ теркал ца а беш, цIенгаьха хьийдай йиIиг.

Цу дийнахьа мос аьнна вола «хьаша» делхьел тIехьагIа сахьат, кхоъ, дикъ даьлча бIаргавайнов юртарча бешаманка боахкача тайнтайнарча наха. Цу гIулакхо чIоагIа цецбаьккаб юртара нах, хIаьна аьлча из существо хьалхагIа цIаккха а ухкиза гучайоалаш хиннац. Цу наха хIабIарахьежача кхоачаш бар, цар дувцар баъ хиларах тешара.

Тхо цига дIакхачале нийсса кходи хьалхагIа, 9 сага дийнахьа а сайрийна а тайн-тайнарча хинашка бIаргавайнав алмасты. Йа хьалаца гIийртаб „нах, цхьабакъда, аьттув баьнинабац. Из цкъа гучавоалаш а тIаккха йоаккхийча бешкаманкеи ши метр лаккхача хьажкIашта юкъеи къайлаяккхаш а хиннав.

Замукокоаще Iеш цхи ди даькхар оаха, бешаманка кIийленна а хиннаш, цхьабакъда, аьттув бала цар. Гуш дар, докхийча низащца, корта мел лахача саго дакъа а лоацаш мара из хьалоацалуре ца хилар.

Цу существа сибат хIанз долчча беса доваар тхона. Мишхд яр? Уаргадайначар дувцар укх тайпара да:

«Из — существо я, догIа тIара аьнна а йолаш. Гамаке яр санна йIаьха, цхьабакъда, цух дукха а листагIа я цунна тIара мос, деррига дегI къайла а доаккхаш, корта горга бац, тIехьашкахьеи хьалхашкахьеи багIаш ба, хьала лоха да, цIоваи хьатара да. Мечкалаш хьадагIа, бIаргагуш цергаш а йолаш. Мерац шера а веда а я цун. Шелгаш геттада дIаьха да. Ворол да сара дар санна, цхьабакъда, терка а терканш дел. Къамаьл хьадац, борд-бердагIа цхьацца хIамаш дуиса гIорг (Х. Х. Хоконов, Сармаково ахача юртара воккхагIа вола ва Iу).

«Букара йийрза, шера бешамаш а йолаш. Корта вIашита бе, фуь хьсаие, хьажа горга да. Йургаш дукха хIама на эшаиц вай дараш санн да, цхьабакъда, нана пIопг сагачул лоацагIа ба. (Махов Нух, Сармаково ахача юртара воккхоо).

«Хьажа горга, бIаргаш бIагIара да. Цергаш йоакхий а, къаьстта хьалхашкара яраш жIалечарех йоазргйоацаш я. Кулга цIелгаш сагачарал дIаьхагIа да, торка а терканш лел цхьабакъда, ледача Iаьльмате масс вода» (Токмаков Мухаммед, Заюкоерча ферма заведующи).

Цига бахача наха дувцарах гхоза

А. ПЕТРОВ, М. КУДРЯВЦЕВ

цу существой сибат дайза ца Iеи, цар оамалаш а, гIулакхаш а дайзар, царна да хIама мичара йоагIа, цар сагацара а кхв тIарча хьайбанцара а гIулакхаш миштад хайра. Дукха сведенеш укх тIехьарча шерашка гулъяь я — 1958—1964.

ХИЛА ЙИШ ЙОЛАШ-ДИЙ ИЗ?

Бакъвар аьлча, тхона, журналисташта, хар ховра, мос аьнна вола акха саг волаш хиларах Iилмо фу йоах а цун истори миштад а. ХIаьта, цкъа цхьан сарахьа тхо экспедице начальник Ж. И. Кофман шийна хетараш дувцаш дагаьлар тхона:

— Хоьш ма дарра, лаьттах йоахнаш 500—700 эзар шу доаккхаш хьальарча тIеххаьа Iилмахошна хIанз йиш хилийтай цу хана планета тIа яьхача, сага аматехьарча существай сибат эоъал нийса хьаеттаде. Царех ладаьрашка хьежача, уж хиннай сага дегIаре хила мегаш, букара йийрза, дIаьха ихьарсаш а долаш йола существаш. Къамаьл долаш хиннац уж, къаьсттта йоаца оаз ахийтай цар. Ши кола а хоьш хиннадац. Цхьабакъда, цхьадола оакхарий санна цунах кхера а ца кхераш, догIа делкхаш деттача хана да хоьш йийнача цIерашта гонакхьа йIаахлуш хиннай уж существаш. Дуаш дола даар оалаш, гIа, акха соц, комараш хиннай, жагий оакхарилгаш а дувцаш, уж дикъ. Бахха кечалаш, цагахьа сания йолаш цар уж хиннаьле а, цхьа бахьан мара хиннаиц, цхьабакъда, кхерен гIадьи гоова кнессаш хиннай.

Царех цхьадола дакъа адамаш а хинна дIадахад. ХIаьта фу хиннад сага нахъкъана ца йоалаш йисарех? Йийнад? Укх тIеххьарча шерашка кхаччалца лоархIаш хиннад цу тайпара маймалаш-нах дуккха эзараш шераш хьалхагIа шенбенна байна дIабаьнна хилар. Цхьабакъда, нагахьа санна мос яьнача акхача сагах дола дерригга тешалаш — хIаьта Iилмахоша уж хIанзле а 2000 хIама гулдьнаш аьнна гулдьвд — боккъонца техьа хьежача, кхы уйла сец. Мел къорсам тIа из лале а, гипотеза хьисапе хьежа а, хьажа воегIа цунга.

— Профессора Б. Ф. Поршнева, — йоахар дIахо Кофмана, — хьалхашка оттайир акха саг хьаваларах йола «неандертальски гипотеза». Цо йоах, юххьанна вай хьадаладенна нах — неандертальцаш — лаьттан тIарча цхьайолча районашка хьалаи къаьстта шоай тайнара хилар бахьан долаш ца бовш бися хила а гарлгуш ба. Цагахьа санна царех цхьабараш къахьеганца бувза а бена, нах хиина дIабахабале, вошаш дегIабаххара гIулакхьа «лоацабелча» санна бисаб. Шоаш хьабьинарех дакха къахьегама гIулакхаш а кхыметтел кIезигкIезига доалаш дIадаьнна хила мегаш да царех. Уж тайпа маймалаш-нах эзараш шераш даьначул тIехьагIа а вай хиниалца баха бисаб.

— Метод тIаккха, бакъволчоа сов гаьна да аьнна хеташ-теш, из тайпа белгалара существо яхаш вай ханага хьа а кхаьчай, хIаьта Iил, мана цунах хоьш хIама а хиннац аьлча? — яхар шеко-дулар тхо.

— ХIаьта укх тIеххьарча итташ шерашка цу тайнара белгалара хьайбаш дукха гучадьха хиларах ала фуд шун?! Европейски Iилмахошта 1898 шера мара хайнадац дунен тIа эггара йоккхагIа йола плодони тайна ча дунен тIа йолаш йолча, комчатски, манчжурски, сахалини. Сии чараьхана дукха хана дена юкцаш из хиннале а. 1900 шера эггара хьалха хайнад африкански пилзагара дIайIккхача лаьттан тIа эггара доккхагIа дола хьайба дунен тIа хилар. Юкцаш яр кIай носорог я, из ши метр лакха а пхи метр йIаьха а я. 1901 шера гучаьвккхар маймаланта юкъе эггара доккхагIа дар цхьанцадола борпа дараш 2 метри 70 сантиметри лакха а долаш йола примаи горелаш. ХIаьта цу моттигашка бахача наха уж гигантш йолга хов дукха ха я.

Берригаш а хIана бац аьина бола зоологаш Комодо ахача гIайрен чIара дракон 1912 шерага кхаччалца йолча хана цига бахача наха хьадагальца миф я аьина хеташ хиннаб, цхьабакъда, из боккъонца йолаш йола йоккха шуакъа хинна хиннай, цу тIа а Лаьттан тIа мел йолча шуакъаел йоккхагIа а йолаш.

Е укх тайнара тамашийна масал: Родезе бахача наха дийцад, маьра нерипад йича, цар «леопард-гиена» аьнна цIи тилла дола бирса акха. Уж хабараш цхьанкха хIамаина бакъдеш хиннадац Iилмахоша «королевски генард» аьнна цIи а хиина дIадаха из керда тайпа 1926 шера гучадаккхалца йолча хана. Цунах дола хIамаш ладаш хиннача английски зоолога Покова ладьа: «Тахкашина хIама да цу тайнара доккхача хьайбай кхыча тайпаш юкъе селлара белгалдоалаш а доац хьайбе хIинаалца ца довзаш дийина хилар».

ТIаккха, юххера а Лохмосски тамаш. Истори хьадоладалале хьалхагIа хинна шуакъа ХХ-ча бIаьшерене лехар корта боацаш гIулакх да аьина хеталора. Из миштта дале а, цу тайпара шуакъа — плезиозавр йолаш хилар хIанз боккъонца гучадьккха даьнпарг лархIа магаргдолим ла.

Воккхачу бельгийски специалиста, чологе доктора Б. Эйвельманса, баш ха тамаш а хеташ цу фактах. «Миштта хургда дIахо а, — йоах цо, — моттигашка бахача наха дувцаш долла хIамаш шоашкара хьадагалаьца хила йиш йоаца хIамаш да аьина хеташ йола оамал Iилмахоша дIалкхалца йолча хана».

Ужжал зеологически хIамаш гучадьнача юккъе мос яьначуз сага аматехьарча редикти проблема къаьетта шоай тайнара хIама хеташ йолча уйлан маIаи дов. Зоологашка хьара Iоттар сага деадаш, из дукхагIа зоологашта Iоттар еш я.

Сарманово ахача черсий юрта бахачь нахах цхьаннеца къамаьл деча хана тхо тийшар, цига бахача наха «акха саг» керда хIама доццилгах. «Халахет, Iилмана из вовш воллгIа хIанзалца тхоашта хайна ца хилар! — йоахар тхога. — Дукхаза а из хьалаца йиш болаш хиннад тхе, хIаьта бIарга кхы а дукхагIа гора тхона из».

Тхо хьежар моттигерча ды леларбеча наха цунах фу хет а. Моттигера моллаш мьарлу, «сигала хьалтIадала» доннадаь дала Iазая чIатесса шайтIа е жин да из дхаи.

Молдашта хетар хоьш да. Из существо гучаялар дына харц уйлашта наьха санна хIама кхеташ гIулакх да.

ХIаьта тхо Москве юха цIаихальчачуя тIехьагIа массехк ди хаьннача гIоала чIоагIа уйла тIаозаш бола керда хоам кхальчар тхога. Кавказе Тхица ахана юртара аьхкад, гучих, «акдача сагах» льнача цхал существа кац. Iадаьмате чIоагIа теркам тIаозаш истори да цу кашам дар.

ЗАНАЙ ИСТОРИ

Цхьа бIаж шу совгIа ха къалкагIа Генаба яха, Ткинера, цхьа саг ший доттагIа вийнь Ачба волча наха. ЩавоагIача хана ше цхьа хиннавац из — Ачбас цуниа совгIата еннай ший лоамаи юрта гонахьарча Зайдански хьунашка чарахьах доча хана ше лаьца сага аматера существо.

Зана, — иштта оалаш хилда цу существох, — массехк шера къаьстта дийца даьча горнига чу дIайийхь лаьттай Генобига йолаш. Юххьанца лораеш хиннай из, цхьабакъда, цхьа ха яьлча нахаца дIа а Iема хьалстай из. Ший доьга мара ладугIаш хиннадац Занас, цо Iомаьный ца дахча, хий, клат чудекха галеш кхаьха. IалIьмате тенна, дегI а доалш хиннай Зана, листа Iаьрма тха тIадаьнна хиннад цун дегI. Къамаьл да ца Iомалуш йисай из, бордаш а цIотIа а детта мара ца хиннадац цунна. Цунна дукха безаш цу болх хиннаб цун: шера юкъе мичча хана а лунчаш хиннай ца хIаш а тIехьа цун цIи йоавкхаш долча хи чу, шоллагIбар — кхертIоех йоацаш дукха ха яккхар дезаш хиннай из уж аха гIерташ. Баракъа тIадуизаш хинналиц Зана, халла Iомаьный ча юхах хьерчаде.

ДIакхача бIаьшерен деткъалагIча шерашка еннай Зана. Ерригга юрт хиннай из дIайолдача. Из дIайоллача хинна ба хIанз а болаш бола Пестор Сабакия, Кусна Куркунаа, Мыква Увиянба, из тамашийна истори тхона дийца кхьйола боккхий нах.

Къаьстта а тамаш йолаш да Занех дувцаш дола хIамаш вай зенощка цу тайпара существаш гIарганийнача Кавказерча дукхача къерча райоцкарча маха дуцаранта геттара нийса доагIаш хилар!

Занай каш хьаххалах аьлча, «Комсомольски правда» сиххенна хоам баьб цу хьакъехьа, экспедице кулгалхой Москве кхачарга ца а хьежаш. ТIехкаи теххачуя тIехьагIа гучадьнначох, боккъонца йола неандертальски белгалонаш ли цар. Цхьабакъда, пхьайолча, книттъа долуш йолча белгалонаша специалистий уйла дикка тIаоа. Лоаца аьлча, цу тIехкаша хьалда сонам байтад «акха саг» волаш е воацаш хиларгахьа.

СЕНСАЦЕШ ЙОАЦАШ

ХIанз «акхача саго» дийна хезиллар лахаш ба, советски тохкам, хоед совнагIа, американцаш, монголаш, французаш. Американски специалисташа корадьяд цу существа кулг. хIаьта пунна экспедициз йий тайн-тайпарча мехкашка, цу дакъе вайнига, СССР-е а. Массанахьа а гучадьинар цхьатара ха — неандертальски тайпах йолча, сага аматера существа кулг из хилар.

Ши шу хьалхагIа вIашагIа а елла, хIама болх беш я мос аьнна сага аматехьарча существай проблема Iомаш Дунен халкъашта юкъера Комитет. Цу комитета юкъебоагIа 16 нохн. Вовзаш волча америкачан биолога Айвена Т. Сандерсена цеца мукъардонах, «Советски специалисташа даьча тохкамаша керда хIамаш гучадьхад цу дерригача дешах, хIаьта мадхьбузенза Iилман гIозараш цу дешах йола шоай позици оьлангара лоза хувца езача кхоачаеш, вселлара дахкача бовранга кхоачалир не бIарчча хьаийцача».

Советски Союзе уж тахкамаш деш ба профессораш Б. Ф. Поршнев, А. А. Машковцеви, биологаш Ж. И. Кофман И. И. Смолини.

ХIаьта а, доьш пъоастадийча дисад: малагIа пакъаш да «акха саг» вий хьошам тохкамаш дарген белгъаз из волаш хилар дIахьенхаргех вугараш?

ДукхагIа болча наха хет, къайле гучаяргъя сенсацинни хIама корайича, аьнна. Цхьаине из поацарга е вуаргва, хIаьта цигара дера дIадолургда цу существох дола Iилма а. Цул хьалхагIа мел кхина хIамаш Iилман лоархIам болаш дац. ХIаьта воккхарна кIезигагIа бале а, цу деша цхьа уйла йола, Берригаш а хIанз бац аьина бола специалистаи чуловцаш бараита, — хет, экспериментальни тохкам белга мара хургдац, аьнна.

Сенсацега дог дахаро, — йоах профессора Поршнева, — проблема цIенхаштта Iомаара зе даь мара кхы де хIама дац. Азартни нахага ала догдоагIа: «Сатийина Iелаш, сенсаци хургьяц шоана! «Тохкамбеций сабара са ца тохалуча критикий шеко яц, дерригача гIулакха корта шоаш лоархIаш хинна хIамаш массехказа хинна хиларах: шоай бIаргашта бIаргагор, лацар ер!»

Геолог а опыт йола чарахь а волча М. А. Строкина 1945 шера Тянь-Шане тоха аьнна топ бIарге лаьца хиннай, цхьабакъда, из тоха каргIдаланзар цунна шийна цхьа 100 метр гаьна гIолла тIехъаккхаш латтача существа. «Цу минута цхьан хIаманна тIаьхаир са уйла: сат ца хьогI из е ча я» — йоах геолога.

1941 шера лоамара лаьцача сага аматерча мос яьпача существога хьошаш хинна медицински служба подполковник В. С. Карапетян. «Цу хана деш массайтта шу даьннад из фу существо хиннай-хьогI яхаш ал уйла ю, хIаьта хIанз, «акхача сагах» цхьадола хIамаш гуча дийначул тIехьагIа, дагалехал сона цу дешага хьожаш болча тохкамхошта нахьа баргбацар теш аз бах хоьм аьпна».

1934 шера никъ хьехаш вола саг шийна улув а волаш Памире гIолла дIаводаш лаьтта геолог Б. М. Здорик тIаккхаьчав лакхача баьцалла уллаш хинпача, цхьанне а тайпара ча яр аьина ала йиш йоазача хьайбанна. «Цу шерашка, — йоах В. М. Здорика, — сона цхьаккха хIама кезадацар «акхача сагах, хIаьта укхаза, Памире, дувцаш дола цу тайпара хабараш фаьлга хьисаие хьадагадаьца хIамаш лоархIаш а вар со».

Йоккха экспедици яа ахаярий Памире 1958 шера. Цукх цхьаккха хIама хIаиа лдаи саш? — хатта тарлу тхога ер дешаче.

Цу экспедица Iилман совета председателя заместитель ше хиларах тарра, профессора Б. Ф. Поршнева сонаш баьб ботанически балхаш цо толаме чакхдаьха хиларах. «Акха саг» лахарах лаьца аьлча, экспедице болх кхоачашхиннабац. Лай тIара лар лохинга практически де йиш йолаш хIама хиннаиаш балхаш доамаш йовкъашта гаьна а пух совгIа ахьан, вай лолзув гаьпа даьничача хана а хаь хилар бадьаи ледаш. Геттара дукха я цу лоамашка хьагIараш, хIаьта гроташ лоадама тохка биологически Iомаль а ш.

Вывод эггара ниисагIа хургьар, йоах Iилмахочо, Памире «акха саг» ла е вац яха даш къоастадара цу экспедице кхоачайболлаш материалаш сиицаи, аьнна йича.

Ховш мадарра, 1960 шера сентябрь бетта, газеташ чIиттIа тIир а айнь кердача экспедице вахар Эверест тохкаш вола Эдмунд Хиллари. ТIехьагIа дунен пресса тIа сарцдоахеш йола сигналаш арараделаьлар, сэра Хилларе экспедице гIуллакхаш дегабуаие да яхаш: цунна юкъе хиннараш тIема специалисташ ба, реликтови гоминоиди проблемаш ювцаш цхьакха а воапаш. Экспедицена официально ахча дIахецаш йолча Чикагски книжкай издательствай фирмо, тIехьагIа гучадьнача тайпара. условн отталь: Хиллари юхаверза веза «акха саг» волаш е воацаш хиларах боккъонца бакъдар лахьаш.

Лоамашка дукха ха а ца йоаккхаш, хIаьта, гучох, хьалхардар дечул шоллагIдар деш аттагIа хургхилар а лаьрхIа, сэр Эдмунд дукха ха хьалхьа хьаккайкадир, — за е вац ахача вешна хоадамбеш йола аргумент кургйола скальн хь ше тохкамбара аьнна. ХIанз гучадьнпачох, цунна кьалххагIе а ховш хиннад из харц скальп йолга. Американски специалиста Сандерсена ахачох, из аьрдагIа вопела, «нагахьа санна хиловзал ене а. фарс» хIаьта а яр.

* * *

Мифашкара хьадоладеннадар вай. Цхьабакъда, цу проблемаца, шоана магарра, мифическе хIамаш геттара кIезига да. Фольклор гулдеш болча лоамароша вIалла теркалдаь а хинадац акхача сагах йола мифаш. хIана аьлча, яьхад цар, «легендарни гIулакхаш сов кIезига да царна».

1964 шера ноябрь бетта арадаьнначча «Iилмеи дахар» яхача журнала тIара.

ЧIоагIа боьзтошне болх ба бараъ хьадоаккхачун бар. ШолагIа хьалийра а шийбалха юкъе ца гIалат далийтача итташ истоаш интересны браках йоаргья. Ше Грозненски № 5 йолча хIамаш тегача фабрике болха еча дениз цхьа борд ца еш баракъеш доахача болх беш а Яшанева Рая. ХIара смена норма тIехкхоачашье цо. Дукха ха йоацаш коммунистически къахьегама ударник яха сийлен цIи еннай балха тIа хьалха латтача Раяно.

Сурта тIа: бешаьраш хьалоалаш йоала Р. Яшиева.

В. Дивина сур.

ФЕРМАЙ БОЛХ КХЫ А ТОАБЕ

Урус-Мартана производственни управлене «Гехинский» совхоза шолагIча отделене 127 оше ба беттаи. Бруцеллез а долаш цамогаш да уж доахан. Цудукха кIезига я царна теха шура яккхара план. 1260 килограмм шура я хIара Iаттагара укх шера яккха езаш Бакъда, дIабахача цхьайтта бетта шура яккхара план кхоачашъьяц ферма коллективо. ДукхагIа болча доярками 790—960 килограмм шура мара яккхац кIара Iаттагара. Масала, Хамзатова Хамсата 793 килограмм, Адиева Касирата 935,7 килограмм шура, кара яьккхаш хIара Iаттагара.

Фуд дукхагIча доярчаша шура кIезига йоаккхилга? Доахан цамогаш доландаь да ме, йой ду ферме цу хаттара. Бакъда, кIаьа хард йоацаш да уж дешош. ХIана аьлча, леладеш дола доахан вогIа а дикагIа а доацаш цхьатарра да. ХIаьта хьалха латтача доярчаша Алиева Сайхьата, Атабаева Тумишас, кхычар тIеххьоачашъьи шура яккхара шера план.

Шура дукхагIа яикха цар вIаштIехьдьиннад болх лертIа барах. Масала, эггара хьалха йоагIа бахха Алиева Сайхьат. Доахъар а дикха из дая доладаь цхьа юкъ аьлча мара йоаладац из доахан детта. Керда доакъар дикча дикагIа йоалу шура, йоах доярка. ЛертIа шиш хье а хьийя бетт цо еш. ТIаккха желача хица буле Iатта шиш. Девнига вовхан цу тайпара хийтта даьлча юхедиеза шурий тIадамаш цIенаь Iодахар дукъа юха а байта ниш хье а хьийя цIаьхха а деттиш чакхйоал из доахан. Цул совгIа доакъар хаинахьа дIа ца дудлаш цхьанна хана мела дисац Сайхьата доахан. Иштта Iукал дарах цун йиш хиннай фермерча доярашта юкъе эггара дукхагIа шура яиха.

Бакъда, массайолча доярчашп бац болх иош. Алиевас санна дика. ЦхьабIорчарна кхыметтел дагаза хет бруцеллез дола доахан детта. Цудукха сикагIи дийтта даха гIертаи шолагIа юха ца деттаи дут цар хьайбаш. Иштта ледара леладу шийтийна дита гIулакх Хамзатова Хамсата.

ХIаьта болх бара эша хьалаш геттара дика да ферме. Шортта Iалаццаъдъ укхазе гIожа доакъар, силос плапал совгIа найчъвьй. Дийиа бордка кхуд, шоаи тад хьайбашта. ВаргIата а Iанга дика найчъда а я сорка помещенеш. Цудукха беррагача доярашна кхьатарра тIагIертта къахьийгача дукхагIа хьажа йиш хургья шура.

Къахьегаца дика кечръ дьин дIабахача кIис бетта «Гехинский» совхоза № 3 йолча шурий-товарни ферма поддептрво. Цхьанах укх шера хIара Iаттагара 1612 килограмм шура яккха езача 1643 килограмм шура яьккхай ферме кхоабача хIара Iаттагара. ДикагIа толамаш хьакхдоярчаша Мажиева Тауса, сентябрь бутт чакхйалелехьа кхоачашъьяй цо шура яккхара шера план. Дукхах тIеххоачашъьяй шера план доярчаша Зиггаева Аминатус, Дудаева Хамкутус, кхычар. Цхьабакъда, дукхач доярчаша тесса лелабу шоай болх. Хан-ханнахьа дехкан хьайбашта доакъараш, еррига Iожкхаш шура, йоа геттара кIезига тех.

Белгалдаккха деза укхаза хьайбаш чудоахкаду помещенеш цIеньеи дукха ха йоаш хилар. Тхо цига хинначча дийнахьа кхийш цIендеш хилар 11 сахьот дахалехьа арадаьха юхаш дхоадагIа хала сахьот доалаш латтачи мара юх чудиганзар. Цу юкъа меца лаьттар уж, арадоттадеча хана шекал Iатк хьайбашта, из бахьан долаш лахьо цар шура.

«Гехинский» совхоза фермашта юкъе эггара дикагIа ферма я цхьолагIча отделенево яр. ДIа-юха тела Цуе байрах цу ферма доаркайц беж Iуйн коллективна я. Шера план 3550 центнер мара йоацача [illegible] бетта 2813,61 центнер шура яьккхай ферме. ХIаьта хIара Iаттагара шера 1612 килограмм шура яккха езача укхаза хIара Iаттагара 1741 килограмм шура яьккхай. ХIара доярка, беха Iуне [illegible] тIадилле дехкар [illegible] кхоачашдарах вIаштIехьдьинвад ферма доярка къахьегама йоккха котало яккха.

Низ ца кхобеш тIагIертта къахьег №1 йолча ферма доярками Джабаева Асета, Тепсуркаева Матус, Iаьсий [illegible] Шихсаитова Марета, кхычар а.

«Сердало» газета рейдови бригада члени: Ж. САРДАЛОВ — «Гехинский» совхоза баьхлой комитета председатель; А. ДЖАБАЕВА — № 1 йолча отделене доярка; Ан. ИЛИЕВ— «Сердало» газета собкор.

ДикагIйола доярка

Дукха ха я Асламбекова Тоита Урус-Мартана производственни управлене «Лермонтовский» совхоза йиълагIча отделене шурий ферме доярчалла болх беш йола. Цу хана дениз доккхий къахьегама толамаш доахаш, ший балха говзал лакхъеш хьайоагIа из. Дика котало яьккхай ше укх шера а. Ший групперча 19 Iаттах хIаранегара цхьайтта бетта 1960 килограмм шура яьккхай Тоита. Из плапал тIех я.

Изал шура яккха цун вIаштIехьъьинад девигга зоотехнически гIулакх лертIа деш хиларах: доахан дика кхоеб, цIена лелаьу, кхы де мел дезар ду.

ХIанз доахаи чуттадаь кхоабача хана царгара йоакхха шура лоаш ца алийтар дукха бертта аиз тIабахийта къахьегаш я Асламбекова Тоита.

И. ПОЗЮЧЕНКО.

ХЬОКХАМАШ ДИКАГIА ХИЛА ЙИШ Я

Укх шера 11 бетта хIара кхоабача Iатта доархIам 2166 килограмм шура яьккхай Грозненски производственни управлене Ермоловский совхоза шурий фермашка, соахка цу хинналца яьккхачул 164 килограмм дукхагIа. ХIаьта хьалха латтача доярчаша кхы а дукхагIа яьккхар. Масала, йхьоалагIча шурий-товарни ферме доярка Зелемханова Курпатус ше кхоабача хIара Iаттагара 2551 килограмм шура яьккхай, планови задани 451 килограмм тIеххоачаш а еш. Цул дукха тIехьайисац ше кхоабача 16 Iаттах хIаранегара 2473 килограмм а йоаккхаш планал совгIа 373 килограмм шура яьккха доярка Ибрагимова Зайха. Планах яккха эзар 2100 килограмм мара йоацача хIара кхоабача Iаттагара 2300 килограмм совгIа шура яьккхай цу отделенерча доярчаша Имаева Шумисас, Юсупова Марияс, Усманова Тумкас, Улбаева Забуе, кхычар. Шера шура яккхара план кхоачашъьяй совхозо, цхьабакъда, из пачхьалхента йоххара шера план хIанз а кхоачашъьяц.

Планах пачхьалхенга шера йоаха эзар 9000 центнер йолча 10 декабре кхаччалца еххай 8738 центнер, план кхоачашъьяра хIанзчул тIехьагIа йоаха еза 262 центнер шура. Нагахьа санна декабрь бетта хьалхарча декада совхозо 234 центнер дIаенна хилар теркалдича хIанз пачхьалхенга шура йоххара шера план кхоачашъьяра итт ди мара кхы ха эшаш, иштта аьлча, укх шера 20 декабрь хьатIакхачалехьа кхоачашъь ярга.

Пачхьалхенга шура йоххара план кхоачаш а тIеххоачаш а яра хIара фермагеи доаржагеи дIакхоачайир шура яккхара хьалда задани.

Масала, совхоза шолагIча отделене шурий-товарни фермана оттаь задани яр декабрь бутт болцца хIара деннеи бийсаннеи 1550 килограмм шура яккха езаш. Цу отделене шурий-товарни ферма коллективо 9 декабре рапорт делар шура яккхара шийна оттаь хинна задани кхоачашьярах.

Шура яккхара гIулакхаш кхы тайпа да совхоза цхьоалагIча отделене. Цига а, шолагIча отделене санна, хIанзле тIеххоачашъьяй еррига шура яккхара шера план. ДIаеннараш 5110 центнер шурий я, планах яла езараш 4925 центнер йолча метте. Шера план тIеххоачаш ма хьйий аьина сатийна Iехайнар отделене кулгалхой а хьайбаш леладераш а. Цудукха шура дукхагIа яккхар дукха хьинор айдь къахьегаи хIанз ферме. Фермана оттаьча задание деннеи бийсаннеи 1400 килограмм шура яккха еза цун. ХIаьта боккъонна лаьрхIача йоаккхаш яр яц 1300 [illegible] тIех. Цу тIа а, цкъа дукхаргIен тIаккха кIезигагIен йоах шура. Ферме хIара кхоабача Iаттагара деннеи бийсаннеи 5,2 килограмм шура йоакх, е шолагIча шурий-товарни ферма доярчаша йоаккхачул 3 килограмм кIезигагIа. Цун бахьан за детта доахани хан-ханнахьа барда ца доаттабар, лаьрххIа нахьаха аьнна отделенега дIаенна 4 тонн чуйода бешна тIехьа а йолаш йола трактор але а.

Шоай из де торе йоллашехьа а, [illegible] Iаниша хIиад д[illegible].

Цхьа доакъари силоси дукхагIча хана маIа [illegible] сахьт [illegible] а дийа тех доахаина, хан-ханнахьа нелаши хий а.

Уж дерригга кхоачашбоацараш сица фермера дIадаха деза. Це йиш хуллйтореьй шура дикка дукхагIа яиа.

А. РЫЖКО,
Грозненски производственни управлене инспектор-организатор.

ДЕГlАКХУВЛА ХАЛКЪА ТАЛАНТАШ

Масса шерашка а санна укх шера а кийчо ин яр вай республика художественни самодеятельноста коллективаш республиканский аллхалгlа хьажарга. Хlара шера санна бlаьсти а на гоаккхаш гурахьа чакхдаьккхав - укх шера хьажар — хоза бlаьсти яьиначa депошка Нохч-ГlалгlаЙчен самодеятельни артисташа Москве Ерригроссийски хьажаре дакъа лоацаргда. Юрташка а районин центрашка а хьажараш хиначул тlехьагlа дlадахача шоатта, кlиранцийнахьа, оршот дийнахьа Грознерча В. И. Ленина цlерахча культура Цlагlа а М. Ю. Лермонтова цlерахча драмтеатре а хилар художественни самодеятельноста коллективай республикански хьажар.

...Тlаик аьнка йиза я В. И. Ленина цlерахча Дворецa зрителий зал. Тахан чlоагlа гlоздаьнна да зрителий а артистий а дегаш, тахан укхаза хина номераш оттаьраш — кастта ерригроссийски хьажаре дакъа лоацаш хургба.

Дукха деза Ножай-Юрта къахьегамхошта доаман кадай халхараш, безаме, дег чу дужа илли. Из хьахьенхар сояхна а цул хьалхарча шерашка а хинача хьажараша, из хьахьоххь тахан сцена тlа баьннача самодеятельни артисташа а. Боккхача безамца ладувгl зрителаша «Сога йола» яхача Ножай-Юрта халкъа ансамбло аьнначa беламерча частушкашка (солисташ З. Пашаева, Б. Эльмурзаев).

Барт тайна а Ножай-Юрта художественни самодеятельноста коллектив. Районе бахаш, болх беш болча наха хьнаре дакъа хоац самодеятельносте. Укхаза бlаргего йиш я колхозхой, совхоза болхлой, юртара интеллигенци. Чlоагlа сакъердаме я пар концертни программа. Дика оал «Зандакъера зиза» яха илли Зандакъерча школа пионервожате М. Амаевас, хоза дир халкъа ансамбло дахь (отталахь Б. Эльмурзаева) кагирхой. А. Киндарова оттадаь мехкарий халхараш. Пентарой юртарча хьехархочо нов. Устархановас дешаш дязаь «Вай толамаш» аьнна кхалнахьа вокальни группа дахьхха илли, кхы номераш.

МассагI яр уж номераш! Цхьанена тlеххьа тlехьа сцена тlа бувл самодеятельни артисташ, тахан тешаме хьахьоххь пар шоашта художественни самодеятельность дукха езилга.

Белгалдаккха деза Ножай-Юртахой репертуар укх шерара къаьстта сакъердаме йолга — халхараш, иллеш, дешараш. Тlоара деттарча тlайнцар зрителаша Ножай-Юрта района художественни самодеятельноста юртарча художественни самодеятельноста Ерригроссийски хьажара лауреата цlи а, республика паллагlча хьажаре хьалхара моттиг а, хьехера совгlат — халкъа инструментий оркестр а лойла аьнна оргкомитета а жюри а тецам бича.

Бlаь дийнахьа хиначa хьажаре дакъа лаьцар шийтта района — ззар гаргта саг вар сцена тlа шоай талантaш хьахьоххаш.

Дукхача хана деза йоцаш я вай республике а республика гаьнна дoхьа а Наурски района Калиновски культура Цlен казаки хор. Хьажаре денадар пар кхо илли (казакий халкъа иллеш: «Дукха еза гоза казаченка», «Сихача Тирка тlа», «Лакхе, лакхе тоачча»). Жанрага дилача тайп-тайпара я Наурски района програма. Хоза тайжа кир Лахкача Наурерча мехкараша мехкарий халхар, массехаза сцена тlа бех халхар деш бола солисташ И. Муталийова, Б. Коякова. Наурски самодеятельносте дакъа лоацаш ба бlаьчча дезадаш.

Пхьаннена тlеххьа тlехьа хуналуш сцена тlа буьл вай республикера тайп-тайпарча коллективай артисташ — Ипш лекха Гудермеса хьехархо А. Гучигов, халхар деш вола Ведацара лор С. Чатаев, чтеп йола Сунжерча юкъерча школа дешархо Нигородова Таня, иштта итташ а бlаьш а.

Массане а безамца тlаац Горагорскерча культура Цlен халхара группо деш хиина беламе халхар. Мел дукха хозал, гоззал юкъейпхьай цуппа самодеятельни артисташа. Тlаакха чеченадльнаш лу доаман йилий халхар (отталахь О. Мунджишвили). Тайжа, ког лаьтта на кхоачаш садпа болалу мехкарий.

Художественни самодеятельноста репертуаре масса а хана кlезига хулаш я дешараш дела номераш. Укх хьажаре дика хоьал номераш яр. Къаьстта ииза дийшар А. Твардовске язъаь «Муравe мохк» яхача поэма тlара захькка Урус-Мартана юкъерча школа хьехархочо С. Сабаевас. Йоагlаш ешай цуппа юртарча художественни самодеятельноста ерригроссийски хьажара лауреата цlи.

Дукха за йоацаш республике хиначa драмколлективай кlирe дакъа лоацаш яр Сунжа халкъа театра коллектив а. Дика оттайно пар «Запорожец за Дунаем» яха опера. Нига дакъа лоацаш яр «Победа» колхоза хор. Хьажаре а дакъа лаьнар хоро. Къаьстта дика дахьар хоро зосий халкъа иллеш.

Иштта сакъердамерча иллеша, тайп-тайпарча халкъий халхарашна, дешарашна оттаь я хьажара репертуар. Хьажаре хиннача 30 коллективана а цар самодеятельноста артистанта а юртарча художественни самодеятельноста ерригроссийски хьажара лауреатий цlераш а мехкера совгlаташ а дешаш.

ХьатlайоагIаргьа тlоза бlаьсти. Вай республикера лауреатий цlераш аьха художественни самодеятельноста коллективаш Москве хургйолча туре дакъа лоацаш хургьа, са ца лоlаш къахьегаш хила еза уж цу туре дакъа лаца.

Р. МУЦОЛЬГОВА.

Суртaш тlа: Ножай-Юрта района художественни самодеятельноста хор (лакхехьа); Сунженски района XX-ча партсъезда цlерахча колхоза художественни самодеятельносте дакъа лоаца птичницаш Л. Солнцева, В. Трикозова (лохехьа).

Н. Кобиашвиле суртaш.

КЪОНА ХЬЕХАРХО

Іалдал а хиина дlаяттай вай мехка къона, къахьа вар аьнна на хьожаш сийлена къахьегаш волча сага сий деза. Нахсарен района Іаьлий-Юртарча бархlшерарча школе болх беш ва гlалгlай эlамгла саг Евлоев Ахьмада Береснакъа. Ше къона хьехархо хилар бахьан долаш дукха къахьег Береснакъас — йоккха опыт болча хьехархой урокашка ух, цар хьехамга ладувгl.

Хьеха волавеннача хьалхарча шера Береснакъас хьехаш яр пхьоалагlча классе дешa яха кийчъа группа. Цlаьх из класс пхьалкха сал дешара тlехьадусаш йоацаш, школе хьалхара моттиг а йолаш дешаш а.

Сатийна вагlац къона хьехархо. Ше ва из классана мел аша дешара пособи, учебникаш Іалашдер. Бокка кхетама болх бу къоначa хьехархочо ший эlамигача доттагlашца. Цар дальшаноапошца чlоагlа бувзам лоаттабу.

Шехара lеш ван къона хьехархо общественни вахара а. Ахкан замалахь хьехархой отпуске салоlаш болча хана школерча дешархой производственни бригадана хулгалдеш вар Береснакъа. Дешархоша хьалкхе а ль чуийцар итт гектара тlара хьажкlаш, пхе гектара тlара мехар йоаккха свекла. Нахсарен района бархlшерарча школашта юкъе хьалхара моттиг яьккхай Іаьлий-Юртарча бархlшерарча школа дешархой производственни бригада.

Иштта вахаш, болх беш ва Іаьлий-Юртара къона хьехархо Евлоев Береснакъа. Дег тlара бархал йоах цуппа дешархоша, хьехархоша, юртарча бахархоша.

М. АЛБОГАЧИЕВ,
хьехархо.

1952-ча шера дена лаьттан кlала газопровод юллача болх беш ва коммунист Халиуллин Айрат.

Бухара—Урала газопровода хьалхара аргlа юллача чlоагlа белгалара къахьегама толамаш далараш Социалистически Къахьегама Турпала йоккха цlи енай «Востокнефтепроводстрой» треста № 3 гlишлой управлене механизированни колонна бригадира Халиуллин Айрата.

Сурта тlа: Социалистически Къахьегама Турпалхо Халиуллин Айрат Насибуллинович.

А. Зарнова сурт.
ТАСС фотохроника.

КЪАХЬЕГАМА ИЛЛИ

Нохч-ГlалгlаЙ книжни издательствос дена теха арахеп гlалгlай къаьнагlа волча поэта Озиев Салмана «Бlаьсти» яха стихай сборник. Сборника тlа я тайп-тайпара тематика йола стихаш. Царна юкъе дукхагlа араш Ленинах, цо кхеллача Сийлахь-Йоккхача партех язъаь я.

Къаьстта боккхача безамца язду автора Сийлахь-воккхача В. И. Ленинах.

Озиев стихотворенешта юкъе я вай таханарча вахарах язъаь стихаш. Уж я «Колхозной бlаьсти», «Къахьегам», «Хозал—дикал», «Къоано Солса», и. кх.

Автора дуоц колхозхочун вахар, цун уйла, денна тоалуш доагlа ирале вахар. «Колхозной бlаьсти» яхача стихотворене хьахьоех къахьегача сага дега гlозале. Дего тlаацаш, дикача литературни меттаца язьньй из.

«Къахьегам» яхача стихотворене тlа в эггара доккхагlа дола ираз гу автора къахьегарца. Из тема йолаш я «Хозал — дикал» яха стихотворени а. С. Озиева поэзе турпал ва къахьегамхо.

Боккхача безамца кхайк из эггара хьалха гlалгlай поэзи араяьккхачарех волча Беков Тембота.

Цу сборника юкъе я поэта яь М. Сандова «Фуд бахьан?», «Цун кулгаш», «Са гана», К. Курбанмепесова «Дахь - дас Таймаза дийцараш», «Бекарги боргlилги» И. А. Крылова, и. кх. стихотворенеий переводаш. Цу переводий тема а къахьегам- сагацара безам ба.

Дика аьй уж переводаш. Цар форма лакха я, мотт шаьра ба, геттара атта ешалу уж. Чулоацам, ониг, оттаду сурт оригинала дар санна да.

Озиев Салмана гоазане йоазошта юкъе кертердар да чулоацам кlоарга хилар, таханара вахар, шаьра, кийса бувца мотт. Из сборник пайдане хургла дешараш та а дешархошта а.

Ахмат ЗЯЗИКОВ,
Нохч-ГlалгlаЙ книжни издательства ноккхагlоала редактор.

Унахошта болча салоlама

Даьхен Сийлахь-боккхача тlема инвалидий республикански госпитале я йоккха йоацаш клуб. Цун заведуюши йолча А. В. Давыдовас чlоагlа йоакхо ю укхала дарба дайташ болча унахошта культурни салоlам бара.

Тайп-тайпарча темах йола лекцеш еш клубе, — дунен халкъашта юкъерча хьалах, культурах, литературах, музыках, кхычох. Масала, «Мишта кхетае еза музыка?» яха лекци йийшар Арзадиева, медицина темах — лорана Сулаева, Глинова, советски законах—Тугаева, дунен халкъашта юкъерча хьалах — Чистякова.

Кlирагlа дизаза кинофильм хьох. Цуя совгlа укхаза баьхке выступленеш я филармонен республикански ансамблен артисташа, города художественни самодеятельноста коллективаша. Масала, унахошта салоlам бе ена госпитале хинай Айдамирова Марем, Татьяниченко Нина, города Грозне культура Двореций артисташ. Клубе бахка йиш йоалача унахошта цалатхашна бу культурни салоlам.

Каст-касте совгlа инвалидаш болча дешархой — комсомольцаш, пионераш. Йоккха дегагlоо хул уж бахкарах госпитале ухкараштe. Берала царна дуоц шоай дешарах, вахарах, хlаьта инвалидаша — шоаш Даьхе лораеш баьча тlемах. Укхаза хилар города №№ 7, 22 йолча школай, № 15 йолча интерната дешархой самодеятельни артисташ.

Клубе я 6 эзар совгlа книжка йола библиотека. 400 совгlа унахо ва хаддаза книжкаш деша. Читальни зале ха тайп-тайпара газеташ, журналаш — «Правда», «Известия», «Грозненский рабочий», «Сердало», «Ленинан некъ», «Здоровье», «Огонек», «Крокодил», кхыдараш.

С. ВОРОНИН.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ЮГОСЛАВЕ КОММУНИСТИЙ СОЮЗА VIII-ча СЪЕЗДА РЕЗОЛЮЦИ

БЕЛГРАД, 14 декабрь. (ТАСС). Ший тlеххьарча заседане «Югославе коммунистий Союза вугlанара декхараш» яха резолюци тlайийцар Югославе коммунистий Союза VIII-ча съездo.

СКЮ VII-чен VIII-чен съездашта юкъерча хана йоах документа тlа, дунен тlарча низий соотношени дlахо а дикка хувцалуш я машарах социализмах пайдана йолча оагlорахьа.

Дунен тlа а дунен халкъашта юкъерча коммунистически боламе а, йоах резолюца тlа, социалистически Югославе сий лакхленнад хьалда а ларрагlа а машаре дахара принципий лаьва тlа массе оагlорахьара дунен халкъашта юкъера барт-цхьоагlо хилара тlехьа, адамлен машари общественни прогресси бахьан дlадаш, империализмаш реакценеи духьала, колониализм хlалакьяь цlеньаь дlалакхари неоколонализма массе форма хир доазадари духьа къовсам лоаттабеш из хиларах тарра.

Дlахо резолюце тlа йоах, ядерни герз хьаделга социдарян хlанз йоалаш йола ядерни герза запасаш дlаяхаран тlехьа, массане а цlендаь герз хlалаккхара тlехьа латт СКЮ. Резолюце тlа йоах, дlало а барт цхьоагlо делаергья СКЮ из хьашт долаш мел йолча коммунистически партешцеи боламашцеи. Югославе коммунистий Союза къаьстта боккха доархlам бу социалистически мехкашцара Югославе барт-цхьоагlон гlулакхаш дегlаккхуьлара.

Резолюце дахделех цаl Югославе чурча гlулакхашта хетаяь я.

СКЮ ЦК ПЛЕНУМ

БЕЛГРАД, 12 декабрь. (ТАСС). Укхаза эттара хьалхара пленарни заседани хилар Югославе коммунистий Союза Центральни комитета, Контрольни комиссе, Центральни ревизионни комиссе.

СКЮ генеральни секретарлла юха а Иосип Броз Тито хержав. СКЮ ЦК секретарлла хержаб Э. Кардель, А. Ранкович, В. Влахович.

ИНДЕ КОМПАРТЕ СЪЕЗД ХЬАЕЛЛАР

БОМБЕЙ, 14 декабрь. (ТАСС-а спец. корр.). Сехан Бомбее чlоагlа еьеш хьайийлар Инде Коммунистически парте VII-тlа съезд. Съезд хьаеллар хьахьоххаш гопи жарси тlалатта кlе байрах уоагlйохийташ церемони хилар Бомбея болхлой районе — Парелнерча Пурандаре яхача стадионе.

Инде Компарте съезда балха юкъе дакъа лоац 500 совгlча делегато, массехи бlаь наблюдатело. Хlаьта иштта доазол дехьарча вежарашка йолча партей никалашна я цу дакъе КПСС ЦК секретарь Б. Н. Пономарев кертe волча Советски Союза Коммунистически парте делегаце а.

АНГЛЕ IАЬРЖА ХИЙ ДАР

ЛОНДОН, 14 декабрь. (ТАСС). Укх тlеххьарча массехк дийнахьа пахадаш догlаш деллар бахьан долаш Іалаьмате доккха хий денад Англе дукхача доакъошка. Британски гlайреваш тlа иштта во ха эттаьц укх тlеххьарча 35 шера. Іаьржа хий пар бахьан долаш тодханьй бувзама линеш, доходаьл наькъаш. Хий чухьийдаа наж бахача дукхача пункташка. Іаьржа денача хиво къаьстта доккхий зенаш даьь 26 графстве. Къилбаседа Уэлсе наькъашка тlадаьнна хий цу метр хlана лац аьнна лакха дав. Эггара чlоагlагlа зе хинна Ньютон (Монтгомер) яхача города. Йохаавча тикайн цlенойн гуваш мара хlама дац цун юкъерча дахьа тlа.

ШТРАУСА РЕВАНШИСТСКИ ТlАХЬЕХАМАШ

БОНН, 14 декабрь. (ТАСС). Хьалхагlа ФРГ тlема министр хиннача, хlанз ХСС яхача малхбузентерманески парте председатель волча Штрауса къамаьл дир 1937 шера хиннача доазонашца германски рейх юхаметтаоттаерга дlадехаш. Нейбурге из къамаьл ше деча хана цо аьлар «европейски политика» чакхъяккхара кертерча хьалеx цаl ха «германски пачахьалкхе 1937 шера ший хинна доазонаш а долаш юхаметтаоттаерга».

«Европа йийкъа доаттаерга дlазакхха» аьнна бахьан а оттадаь Штрауса цу тайппара дlадийхар Малхбоалени Къулба-Малхбоалени Европа мехкашка социалистически строй хувцарга.

ЛАЬТТА—АХАРХОШТА

ДЖАКАРТА, 14 декабрь. (ТАСС). Боккхийча феодалий доалахьа хинна ейтткъе воргl эзар гектар лаьтта Централии Яве бахача лаьтташ доацаш болча ахархошта дlаделар Индонезе правительства. Из решени тlайийцай мехка деш латтача аграрни хувцамий программага хьежжа.

КЪУЛБЕХЬЕН - АФРИКАНСКИ РЕСПУБЛИКА. Феврурда раситсан правительства мехкарча бос lаьржа болча нахаца гоамал хургйолаш lоммо тlехьа тlа хьалихувш йола тlехье. Цу гlулакха кlайбараштa йолча юкхьанцарча школай дешара ялаяв кхы тlа юкъеххуь топаш кхуьа lоммбара сахьташ...

СУРТА ТlА: Архазерча нкалваьха школа дешархой занятешна.

(«Ренд дейли мейл» яхача къулбехьен-африкански газета тlара сурт).

ЛЕЙБОРИСТСКИ ПАРТЕ КОНФЕРЕНЦЕ БОЛХ ЧАКХБАЬККХАБ

БРАЙТОН, 14 декабрь. (ТАСС-а спец. корр.). Укхаза йистехьар Англе лейбористски парте 63-тlа хlара шера хула конференци. Цо хьахьекхар, цо хараале хьалхагlа ленначa деша правительство тешаме мел йолча хана из хьаллаца даьстlа парте дукха а дукхагlа бола членаш хилар. Ахахьача политика дакъе лейбористашта дагардар дувцаш йола барометр а хинна дlаоттар шоатта дийнахьа хинна «Хьаштдан — дукхача оагlорахьара НАТО ядерни пизаш», «кlезигге тlема гlирсаша хlалодаз» аьнна дозунг а юкъе хиннача митинг.

Исполкома отчетни доклад йийца чакхйоалаш правительства чухьарча политикана хетадаь къамаьл дир лейбористски парте лидера заместителa хьалхарча пачхьалкхен секретарен экономика министрен Джордж Браунa. Бальча басарашца хьахьекхар цо лейбористаш Іалдала керте оттача хана мехка хинна гlулакхаш. Цо хоам бир, хlара шера производство 4 процент лакхъетаь оттадеш йола экономически дегlахара план кийчьеш я правительство, аьнна. Правительства чакхдоахаргдолa социальни гlулакхаш це хувцаш. Броуна аьлар, хоржашаш хузча хана цо дегга мел аьха хlа ма правительства сихха кхоачашдергхиларга доадаха хьаштдаш.

Парте къамаьл исполком хержар конференце.

Зулам даьчча моттиге хинна суда сесси

ВАРШАВА, 14 декабрь. (ТАСС-а корр. В. КУЗНЕЦОВА) хоам бу:

Хьалха освенцимерски концлагерь — тlом лаьттача шерашка Іазап эза. вогававь, топаш теха 4 миллион саг веннача фашистски «Іоажала фабрика» — хиннача територе тlа тахан ший болх хlабоlабаьб Франкфурт-на-Майнера (ФРГ) енача суда выездной сессе. Боккъонца бакъдар гучадаккха а Франкфурт-на-Майнерча процессе бехке беча нацистий группо дахь зуламаш дlахьахка а безам болаш польски правительства Малхбузен Германерча судахошта мукъа белар цу дунен халкъашта юкъерча концлагерга хьажа а цуних йоза материалаш йовза а.

Освенцимерча фашисташа даьча зуламашка а царех йолча материалашка а хьожачeн уж йовзачеш хулгалдеш ва малхбузенгерманска судахо В. Хотц прокурорашц обвинителашц, бехке беннй защитникашц. Цхьабола суде бараш шийца а белаш.

Фашистски зуламашта вола йист ца хула теш а цу цхьан хана уж бехке деранi а я ерига освенцимски лагерь — крематорески газови камерехи юхейнсараш, километрашт дlахья цхьана дlабийхдача нахьа кашаш.

Франкфуртски процесса судахошка йиш хургъа цхи цу хьалхагlа асассоцана боккъонца йола жожагlате яьча цу йоккха йоадача лаьттан тlегlа тlа хинна хlамаш шоаштта бlаргаго.

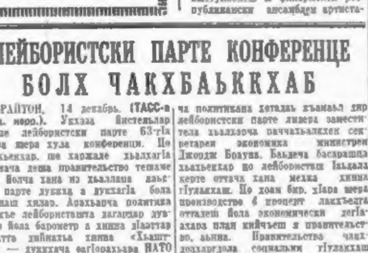

ЛадувгIа, хьажа

РАДИО: 6.30 — Юрта боахама болхлошта передача (гlалгlай меттала). 6.45 — Ашараш. 7.10 — «Грозненски рабочий» «Комсомольское племия» газетий обзор. 7.20 — Ховмашн передача программен. 8.15 — «Сердало» газета оагlонаш тlара. 8.25 — Доазол арахьарча композиторий вокальни музыка. 8.45 — «Къона тlехье» яха передача (эрсий меттала). 16.05 — Нохч-ГlалгlаЙ иллеш ашареш. 16.30 — Керда хоамаш (гlалгlай меттала). 16.45 — Юрта боахаме хьалхе лелаеча опыта радиошкола. 17.15 — «Къонал» яха передача (эрсий меттала). 17.30 — Керда хоамаш (эрсий меттала). 17.30 — Керда хоамаш (эрсий меттала). 17.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала). 18.00 — Москвера трансляци.

УКВ: 9.00 — Советски Союза халкъий доттагlал яха концерт. 9.33 — Московски камерни оркестра концерт (трансляце гlолла из записьг). 10.10 — «Крошаца хинна темаше кlема» яха берашта йола радиопостановка. 11.00 — Композиторах Хачатурян Арамах къонача радиоладувгlархошта яха передача. 11.25 — «Сопки с крестами» яха Серафимовича дувцар. 19.00 — РСФСР Халкъа артиста Огиниева концерт. 19.38 — «Мар-цина» яхача спектакла монтаж (нохчий меттала). 20.25 — «Миндия» яха Тактакишвиле опера. 22.08 — «Куузик Тийта илли оал» яха передача. 22.45 — Вайнберга пхьан дакъах латта квартет.

ТЕЛЕВИДЕНИ: 18.20 — Передача программа. 18.25 — Телевизионни кердадараш (гlалгlай меттала). 18.35 — Юрта иллеш (гlалгlай меттала). 19.05 — Хьаlадоагlача шера счетах. Репортаж (нохчий меттала). 19.15 — Хоам. 19.25 — Моттигерча авторий творчески сайре. 20.15 — Бийса даькъала хийла, шун бераш! 20.20 — Телевизионни кердадараш (эрсий меттала). 20.35 — «Жожагlатара вадар» яха телевизионни фильм (хьалхара сери).

Город Грозне, Загрожский участок, 44 корпус, кв. 9 яхаш йолча гр-кас Щербакова Валентина Яковлевнас суде деннад город Грозне, 2-ча участке, корпус 21, кв. 1 вахача шиц марагара Щербаков Юрий Константиновичагара ше хьаьларах дола дош.

Дош дувпарга город Грозне Старопромысловски района халкъа суде.

Город Грозне, Заболотне улицагlа, 201-ча цlагlа, № 9 йолча квартире вахача гражданина Авакове Эдуард Осиповича суде деннад город Грозне Заболотне улицагlа 201-ча цlагlа, № 9 йолча квартире яха Авакова Римма Георгиевна ше йитарах дола дош.

Дош дувпарга Октябрьски района халкъа суде.

Город Грозне, Лесопильная улицагlа, 47, вахаш волча Федюшкин Юрий Ивановича суде деннад Город Грозне, Зоя Космодемьянская улицагlа, № 59, яхаш йола Станевич Галина Александровна ше йитарах дола дош.

Дош дувпарга город Грозне, Октябрьски района халкъа суде.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный Цlеча фронтовиккий улица, 15. Телефонаш: редактора — 2-41-23; редактора зам. — 2-07-01; бехктохкхама секретара — 2-45-48; партийни вахарем, промышленни, юртбахамех, письмойн отделий — 2-25-72; корректорске — 2-09-20.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: редактора — 2-41-23; зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного и писем — 2-25-72; корректорской — 2-09-20.

«Грозненский рабочий» издательства типографи. Революце проспект.

Типография из-ва «Грозненский рабочий» Проспект Революции.

СФ02341. Заказ № 7258.